שיר היחוד

שיר היחוד

עם פירוש על דרך הקבלה
לר׳ יום-טוב ליפמן מילהויזן
טיהינגן ש״ך

דברי מבוא
מאת
יוסף דן

ירושלים תשמ״א
הוצאת בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
הוצאת ספרים ע״ש י״ל מאגנס, האוניברסיטה העברית

הביא לבית הדפוס
פרץ תשבי

©
כל הזכויות שמורות
לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי
ולהוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס
האוניברסיטה העברית
ירושלים תשמ"א

ההפצה:
הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, **ירושלים**

מסת"ב 7—392—223—965—ISBN
נדפס בישראל

מהדורה זו צולמה בארט פלוס ונדפסה בדפוס "אחוה", ירושלים,
בחמש מאות וחמשים עותקים מסופררים.

עותק זה מספרו

66

מבוא

א. בעיית המחבר וזמנו

למרות ריבויים של המחקרים על "שיר הייחוד", זמנו ומחברו [1] אין בידינו כיום נתונים לקביעה מדוייקת של זמן חיבורו, ואף לא לזהות בוודאות את מחברו. ואולם החומר המצוי בידינו יש בו כדי לתאר את האוירה והסביבה שבתוכה נוצר השיר, ואף לשער בקירוב מתי נתחבר; ניתן אף לשקול השערות אחדות לגבי מחברו של השיר.

ייתכן שהציון הראשון בספרותנו לשימוש ב"שיר הייחוד" מצוי בחיבור בתורת הסוד החסידית—אשכנזית שמחברו הוא ככל הנראה ר' יהודה החסיד [2]. החיבור מצוי בכ"י אוכספורד 1567, ושם, בדף 4ב—5א דן המחבר בבעיית האימננציה של האלהות בכל התחומים, ואומר:

"מכל מקום אדמה לך דבר בבשר ודם: אין דעתו בכל מקום, אלא כשחושב באבר אחד אין מחשבתו באחר. אבל הבורא יתברך כולו מחמדים, וכולו דעתנות מלא, ויכולת, ואין הפרש בינתיים. על זה עשה הפייט: אין קצה גבהותיך

1 המחקר החשוב ביותר בתחום זה הוא עדיין מחקרו של ר' אברהם ברלינר, שנדפס בברלין בשנת 1910, ותורגם לעברית בידי י.א. זידמן, בקובץ הכתבים הנבחרים של אברהם ברלינר, ירושלים תש"ה, עמ' 145—170, והוא כולל ביבליוגראפיה מפורטת של כל המחקרים שהיו לפניו. הוסיף על כך א.מ. הברמן במהדורתו לשירי היחוד והכבוד, ירושלים תש"ח; ע. פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 473.

2 נדפס על ידי ב"עיונים בספרות חסידי אשכנז", עמ' 158; על זיהוי המחבר עיין שם, עמ' 134—147.

ואין סוף לעומק מדותיך ואין בתווך ממך נבדל ואין מקום רק ממך נחדל".

הציטאט מדברי ה"פייט" לקוח משיר הייחוד (יום שני שורה מב <מהדורת הברמן, עמ' כא>; יום שלישי שורה נב <שם, עמ' כו>). ר' יהודה החסיד משתמש, איפוא, ב"שיר הייחוד" כדברי ה"פייט" סתם, כדברים ידועים ומובנים המוכרים היטב לקורא, באותה דרך שהוא מצטט תכופות (בדומה לר' אלעזר מוורמס וחסידי אשכנז האחרים) את פיוטי הקליר או פיוטיהם של חכמי איטליה ואשכנז שהיו שגורים בפיהם של חסידי אשכנז. לכאורה ניתן ללמוד מכאן כי המדובר הוא בפיוט שקדם הרבה לר' יהודה החסיד, והוא משתמש בו כמקור קדמון [3].

מסקנה זו עומדת בסתירה לדעה המסורתית, שר' יהודה החסיד היה מחברו של השיר, דעה המצויה בשער הדפוס המוגש בזה לקורא, וכנראה היתה מקובלת גם על ר' ליפמן מילהאוזן, בעל הפירוש על שיר הייחוד המצורף לשיר במהדורה זו, אשר חי באשכנז כמעט מאתיים שנה לאחר ר' יהודה החסיד (שנפטר ב-1217), וכנראה הכיר מסורות חסידיות—אשכנזיות מסויימות הבאות לידי ביטוי בפירושו, כפי שיבורר להלן.

אין פלא בכך שחכמי אשכנז — וחכמי ארצות אחרות — אשר ידעו כי השיר נתחבר בחוגיהם של חסידי אשכנז, ייחסו את השיר לגדול בעלי הסוד ובעלי המוסר של התנועה — ר' יהודה החסיד, שהיה ידוע גם כפייטן [4]. תולדות הספרות מכירות היטב תופעות כאלה של ייחוס יצירות רבות לדמויות המרכזיות של המקומות או התנועות בהם פעלו. ואולם במקרה זה דומה שדין הוא שלא לדחות

3 עיין שם, הערה 74, ודומה שדברי שם נחרצים יתר על המידה. כך למשל נכון הדבר שחלק מחסידי אשכנז מביאים את פייטני אשכנז בשמותיהם המלאים, אך אין כלל זה חל על ר' יהודה החסיד, ועיין בהמשך.

4 עיין פליישר, שם, עמ' 431.

לחלוטין את הייחוס כחסר שחר מכל וכל. ראוי לזכור כי גם "ספר חסידים", שנכתב על ידי ר' יהודה החסיד ברובו, ומצויה בידינו עדותו המפורשת של בנו על כתיבת הספר[5], נפוץ שנים רבות כספר אנונימי וצוטט ללא הזכרת שם המחבר, ורק בדורות מאוחרים יותר ייחסוהו חכמים לר' יהודה החסיד — ואמנם צדקו בכך. עובדה היא, כי שיר הייחוד אנונימי הוא, ואינו נוהג כך כדרך פייטנים המזכירים את שמם בדרך זו או אחרת בשיריהם[6], והנה דווקא ר' יהודה החסיד דרש ב"ספר חסידים" יצירה אנונימית בתחום הפיוט ובתחומים אחרים: "אחד היה בונה בית הכנסת יפה, ורצו הקהל לתת עמו ולהשתתף עמו במעות ולא רצה, כדי שיהא לו ולזרעו אחריו לזכר ולשם — וכלו זרעו. הנה כמה ברייתות וכמה מדרשים, ומי שחיבר הספר לא כתב 'אני פלוני בן פלוני חברתי את הספר', כשנהנה את הלב ממה שעשה — הרי קיבל את עולמו בזה העולם. ויש מן הראשונים שלכך לא רצו להזכיר שמם בפיוטים שיסדו כדי שלא יהנה לבם ולא יתגאו זרעם לומר 'אבותם עשו כך וכך', כגון 'אהללה אלהי', ואף על פי שאילו היו יודעים יהיו מברכים זכרו, אמרו: מוטב שלא יתגאו ולא ישתוררו"[7]. משמע, ר' יהודה החסיד, שהוא כנראה בעל דעה זו החוזרת פעמים אחדות בספר חסידים[8], התנגד לקריאת שמו של המחבר על כל יצירה, בין פיזית — בניין בית כנסת, בין דרשנית ובין פיוטית, מחשש של הנאת-המחבר בעולם הזה שתגזול

5 י. פריימאנן, מבוא לספר חסידים, פרנקפורט תרפ"ד, עמ' יב ואילך; ועיין: י.ש. לנגה, פירושי התורה לר' יהודה החסיד, ירושלים תשל"ה, עמ' 17, 116.

6 על הנוטריקון "שמואל" בשיר עיין להלן.

7 סי' תתתשכח, מהדורת ויסטינצקי, עמ' 374.

8 השווה סי' תתתכ (שם, עמ' 395), בו יש רמז להתנגדות ליצירה פיוטית בכלל, אם היא פוגעת בעבודת בית הכנסת, ועוד בכמה מקומות.

את שכרו לעולם הבא, ובעיקר מחשש שמא יתגאו זרעו באביהם ויחטאו חטא גאווה, שהוא מן החמורים שבחטאים לפי ספר חסידים. ואמנם עובדה היא, שלא הגיעה אלינו אף יצירה אחת בתורת המוסר והסוד ששמו של ר׳ יהודה החסיד חתום עליה; אנו מכירים את חיבוריו של ר׳ יהודה החסיד לפי עדויות תלמידיו, לפי רמזים שרמזו, ולפי עדויותיהם של מחברים אחרים שפטרו עצמם מן האיסור שהטיל ר׳ יהודה החסיד. עובדה זו בולטת בייחוד לאור הניגוד שבינו לבין תלמידו ר׳ אלעזר מוורמס, אשר שקד לכלול את שמו בנוטריקון בחיבוריו, ולעתים אף בכל קטע של חיבוריו.

לגבי הקטע שהובא לעיל מכ״י אוכספורד, אין בו כדי הוכחה לכאן או לכאן, שכן באותו חיבור עצמו מזכיר ר׳ יהודה החסיד לפחות שנים מחיבוריו שלו — ״ספר חסידים״ ו״ספר הכבוד״, והוא מביא אותם בסתם, ללא ציון כל קירבה או שייכות, באותה צורה בה הוא מביא ספרי מדרש וחיבורים אחרים[9]. לעתים הוא מביא דברים מ״ספר חסידים״ ללא הזכרת המקור כלל, בדומה ל״פייט״ המצוטט בקטע הנדון. משמע, אין להביא מנוסח הדברים כאן ראייה כלשהי שיש בה כדי לפסול את האפשרות שר׳ יהודה החסיד עצמו חיבר את ״שיר הייחוד״ (ואף לא לפסול את האפשרות שאביו, ר׳ שמואל החסיד חיברו), שכן זו דרך הציטוט וההבאה המקובלת על ר׳ יהודה החסיד בכל תחומי היצירה. העובדה שהדגיש ג. שלום כי כבר במקורות קדומים נזכר פירושו של ר׳ יהודה החסיד על ״שיר הייחוד״[10], משתלבת בדברים שהובאו לעיל: הקורא קטע כגון זה שנכלל בכ״י אוכספרד, יתייחס

9 עיין: עיונים בספרות חסידי אשכנז, עמ׳ 138—143.

10 ג. שלום, Major Trends in Jewish Misticism, ניו-יורק 1954, עמ׳ 374 הערה 90; ראשית הקבלה, ירושלים, תל אביב תש״ח, עמ׳ 211, 224—225.

בלי ספק לדברים כאל פירושו של ר׳ יהודה החסיד ל״שיר הייחוד״, ואין להסיק מכאן שום מסקנה, לגבי מחברו של השיר.

עם שמצאנו, שהאפשרות שר׳ יהודה החסיד חיבר את ״שיר הייחוד״ אינה נשללת על ידי העובדה שהוא מתייחס אל השיר בחיבוריו ומפרשו, לא מצאנו כל הוכחה חיובית שאמנם הוא הוא המחבר. כל אשר העלינו הוא, כי הדברים בשער דפוס טיהינגן אין בהם אבסורד, והמסורת שבידי הפרשן בעל ספר הנצחון אינה בהכרח מסורת בדויה ובלתי מוסמכת.

מאחר שהחיבור שבכ״י אוכספורד הנדון נתחבר, ככל הנראה, סמוך לשנת 1200 (שנים מעטות לפניה או אחריה), הרי ש״שיר הייחוד״ נתחבר לכל המאוחר בסוף המאה הי״ב. העובדה שמי שמזכירו ראשונה הוא ר׳ יהודה החסיד, וכי מחברים בעלי מסורת מייחסים לו את חיבור השיר או חיבור פירוש עליו, דיה להוכיח כי השיר נתחבר אמנם בחוגם של חסידי אשכנז, בין בתקופה שקדמה במקצת לר׳ יהודה החסיד ובין בדורו של ר׳ יהודה החסיד עצמו. משמע, ניתן לצמצם את תחומי הזמן והמקום של חיבור השיר לאשכנז במחצית השניה של המאה הי״ב, אם כי אין אפשרות לקבוע בוודאות מי מבין חסידי אשכנז באותה תקופה חיברו, האם היה זה ר׳ יהודה החסיד עצמו או אחד ממוריו, אבותיו או חבריו.

ב. עדותו של ר׳ משה תקו

יש עניין רב בשתי מלים הכוללות בציטאט שהובא לעיל מדברי ר׳ יהודה החסיד, שכן הדברים חוזרים ברוב העדויות הבאות על ״שיר הייחוד״, הן בזו של ר׳ משה תקו הן בשער ״שיר הייחוד״ במהדורה שלפנינו. ר׳ יהודה החסיד כותב: ״על זה עשה הפייט״, וממשיך ומביא את

הציטאט. "על זה" — למה הכוונה? בלי ספק למשפט הקודם שהובא, המתאר את הבורא שכולו מחמדים, כולו דעת ויכולת, ואין הפרש בין מידותיו השונות. דברים אלה מתייחסים ככל הנראה לדיונו של רב סעדיה גאון בשאלת תארי האל ("חי, חכם, יכול")[11], אשר הרי"ח הכירם מתוך הפרפראזה לספר אמונות ודעות, וכנראה גם מתוך הנוסח העברי של פירושו של רב סעדיה לספר יצירה. משמע, כבר בעדות קדומה זו נרמז קשר בין "שיר הייחוד" לבין דברי רב סעדיה גאון בפרפראזה, קשר שעמד עליו בפירוט א. ברלינר במחקרו הנזכר[12].

מכאן יובן נוסח דבריו של ר' משה תקו:

"ושיר היחוד שעשה ר' בצלאל מחכמת ספר האמונות, האומרו בחרזים המדברים כיצד הויתו בכל, והרי זה מחרף ומגדף, דבר שלא יצא מפי תנ"ך ודברי רבותינו, ולא עוד אלא שמכחישין אותם, כאשר כתבנו למעלה בראיות ברורות מדברי תורה ודברי רבותינו"[13].

ובקטע הראשון בו מביא ר' משה תקו את "שיר הייחוד" מצויה אותה נעימה:

"ויש חרוז שקורין שיר היחוד, ושמעתי שר' בצלאל עשאו מס' האמונות, ולא כולו, כי מחרוז המתחיל 'שדי' הר' שמואל עשאו, וכן כתוב בו: 'כולם בך ואתך בכולם, סובב את הכל ומלא את הכל, בהיות הכל אתה בכל, לפני הכל כל היתה, ובהיות כל את כל מלאתה', ואם כן מה שכתוב בו 'דיין יתיב כעתיק יומין וצבאו על שמאל וימין' זה רוצה לומר שהוא צורה הנבראת, ולפי דעת התורה כל האמורו הרי זה מגדף"[14].

11 אמונות ודעות, שער שני (לייפציג תרי"ט, עמ' 49).
12 עמ' 149 ואילך.
13 כתב תמים לר' משה תקו, מהדורת קירכהיים, אוצר נחמד ג, וינה תר"ך, עמ' 98.
14 שם שם, עמ' 81.

דבריו אלה של ר׳ משה תקו מעידים, כי כבר בראשית התפשטותו של שיר הייחוד הכירו הקוראים, כי תורתו ניזונה מדברי רב סעדיה בפרפראזה לאמונות ודעות וחיבוריו האחרים, ואמנם המחקר הוכיח כי יש יסוד מוצק לתפיסה זו. השאלה היא, מה מידת האימון בה נוכל להתייחס לדבריו האחרים של ר׳ משה, בעיקר לגבי מחברו של השיר — ר׳ בצלאל או ר׳ שמואל, או שניהם, כשכל אחד מהם כתב חלק מן השיר.

דמותו של ר׳ משה תקו הוארה בתקופה האחרונה, בעיקר במחקריו המפורטים של א.א. אורבך[15], ובוודאי לא היה חכם הבודה מליבו דברים; האינפורמאציה הנמסרת על ידו מיוסדת על מקורות שהגיעו אליו, או על מסקנות שהסיק מתוך המקורות, אך בוודאי אין כאן הטעייה ביודעין. דווקא משום כך, דומה שניתן ללמוד ממסורותיו של ר׳ משה תקו, כי ״שיר הייחוד״ נודע בזמנו כחיבור אנונימי, ללא מסורת של ממש לגבי מחברו. גם השם ״שמואל״ וגם השם ״בצלאל״ גזורים, ככל הנראה, מנוטריקונים משוערים בראשי החרוזים, כאשר אין כל אסמכתא כי אמנם נוטריקונים של ממש לפנינו (חסידי אשכנז, בדרך כלל, לא נהגו לחתום בסתם, ״יהודה״ או ״אלעזר״, ובמידה שחתמו — חתמו בשמם ובשם אביהם, בצורה שאינה מניחה מקום רב לטעות). השם ״בצלאל״ אינו מצוי בחוגיהם של חסידי אשכנז בתקופות הנידונות, ואף קשה למצאו בשיר; והשם ״שמואל״ — אם אמנם מתייחס הוא לר׳ שמואל בן קלונימוס אביו של ר׳ יהודה החסיד — מעלה שורה של קשיים: יש לשער שחסידי אשכנז, אשר כינו את ר׳ שמואל לעתים קרובות ״החסיד,

15 עיין: חלקם של חכמי אשכנז וצרפת בפולמוס על הרמב״ם ועל כתביו, ציון כרך י״ב, תש״ז, עמ׳ 149 ואילך; בעלי התוספות, ירושלים תשט״ו, עמ׳ 348—352 ועוד; ערוגת הבושם לר׳ אברהם בר׳ עזריאל, כרך ד׳, ירושלים תשכ״ג, עמ׳ 80—81, 177—179 ועוד.

הקדוש והנביא", היו שומרים על מסורת משלהם בעניין השתתפותו בחיבור שיר הייחוד, וייתכן שאין כאן אלא השערה בעלמא של ר' משה תקו או שמועה שהגיעה אליו. אפשר שהוא "שמואל" אחר, שכן מצויים כמה חכמים בשם זה בתקופה קרובה (כגון ר' שמואל בן קלונימוס הנזכר כשואל בספר "חכמת הנפש" לר' אלעזר מוורמס [16]), ואולם חלוקת השיר בין כמה מחברים מעוררת קשיים רבים ואין כל הוכחה לכך (כידוע, חלוקת השיר ל"ימים" היא פרי עריכה מאוחרת באופן יחסי, ומלכתחילה היה השיר ככל הנראה יחידה אחת).

נוסח דבריו של ר' משה תקו אינו מעיד כי היתה בידיו מסורת ברורה ומהימנת לגבי מחברו של "שיר הייחוד", ומשום כך אין לייחס ערך ביבליוגראפי לעדותו, כל זמן שלא נמצא לכך סיוע ממקור אחר, בייחוד כאשר יודעים אנו כי ר' משה תקו טעה ביחסו חיבורים למחברים [17], והדבר בולט במיוחד בייחוס "ספר החיים" לר' אברהם אבן עזרא [18].

נמצאנו למדים, איפוא, כי בידי ר' משה תקו היתה מסורת נאמנה לגבי יחסו של "שיר הייחוד" לתורת רב סעדיה, דבר שהיה מקובל כבר על ר' יהודה החסיד; מאידך, מתברר מתוך דבריו, כי השיר הגיע לידיו כשיר אנונימי, אשר נפוצו סביבו השערות וניחושים לגבי מחברו,

16 עיין מ"ש ב"עיונים בספרות חסידי אשכנז", ירושלים תשל"ה, עמ' 78.

17 כגון בפרשת "פירוש איוב לרמב"ם", ברלינר, שם, עמ' 152.

18 עיין על כך: "תורת הסוד של חסידי אשכנז", ירושלים תשכ"ח, עמ' 143 ואילך. יש לציין כי בשני המקומות שמזכיר ר' משה תקו את "שיר הייחוד" קשורים הדברים בפולמוס בסיפורים על הראב"ע; בעמ' 81 מספר הוא על נסיון ביין ולחם שבו הדגים הראב"ע את תורת האימננציה האלהית, ובעמ' 97, לפני הציטאט השני, מביא הוא מעשה בפגישת הראב"ע עם שדים, אשר סופר לו, לדבריו, מפי בני אנגליה אשר הראב"ע, לפי עדות זו, נפטר ביניהם בגלל אותו מאורע.

ללא בסיס נאמן של ממש. דומה שיש בכך כדי לחזק את הסברה, כי השיר נתחבר על ידי פייטן שהקפיד על האנונימיות של יצירתו.

ג. המגמה הרעיונית

משנתה העיונית של חסידות אשכנז נשמרה על ידי מחבריה בסוד, ובדרך כלל הועברה מאב לבן ומרב לתלמיד בעל-פה בלבד, ורק תנאים מיוחדים גרמו להעלאתה על הכתב; מבחינה זו ניתן לראות בה "תורת סוד" במובן המדוייק של המילה — איזוטריקה. "שיר הייחוד", לעומת זאת, הוא חיבור אכסוטרי מובהק, המיועד לציבור, ותפקידו — להביא את תפיסת האלהות של מחברו לפני הציבור היהודי בכללו. שליחות זו אמנם עלתה בידו, ו"שיר הייחוד" נעשה לאחד הפיוטים הנפוצים והנכבדים ביותר בקהילות רבות ובדורות רבים. טעות תהיה איפוא בידינו, אם נבקש ב"שיר הייחוד" את יסודותיה של תורת הסוד החסידית—אשכנזית, שכן השיר לא נכתב על מנת להפיץ את שאסור להביא לידיעת הרבים, אלא על מנת לשכנע את הציבור ביסודות ראשוניים, הכרחיים, של אמונה נכונה, שבלעדיהם תימצא עבודת האל של הציבור פגומה [19].

מבחינה זו מצטרף "שיר הייחוד" ל"ספרות הייחוד" שנוצרה על ידי חסידי אשכנז במשך שלושה או ארבעה דורות, ואשר כתריסר ומעלה חיבורים ממנה נותרו בידינו [20]. החיבורים הקצרים ב"ספרות הייחוד" נועדו, בראש ובראשונה, להרחיק את ההגשמה מתפיסת האל, והמושג "יחוד" עצמו נתפס ככל הנראה כמושג מנוגד לתפיסה גשמית (דהיינו: הכרת האחדות האמיתית, הבלתי

19 ועיין על כך: א.א. אורבך, ערוגת הבושם כרך ד, עמ' 76—77.
20 "עיונים בספרות חסידי אשכנז", עמ' 72—88.

משתנה, של האלהות, אינה מתיישבת עם תפיסה מגשימה, שכן בתחום גשמי אין אחדות אמיתית). חכמי אשכנז שאבו מושג זה ככל הנראה מחיבורו של רב סעדיה, שכן בפרפראזה הקדומה ל״אמונות ודעות״ נקרא השער השני, שעניינו הרחקת הגשמות מתפיסת האלהות, בשם ״שער הייחוד״, בעוד שר׳ יהודה אבן תיבון תירגם את השער בכותרת ״שער האחדות״ — אך התרגום התיבוני לא היה בידיהם של חסידי אשכנז. רב סעדיה נטל את המושג ככל הנראה מספרות הייחוד הערבית, אך אין לבקש השפעה מסוג זה בכתביהם של חסידי אשכנז, שכן המקור הסעדייאני סיפק את כל דרישותיהם [21]. מגמות-יסוד אלה בתורה האכסוטרית של חסידי אשכנז מקבילות במידה רבה לפעולתם של הפילוסופים היהודיים, ובראשם הרמב״ם, בכתביהם הפופולאריים שנועדו להרחיק את התפיסה הגשמית של האלהות. הרמב״ן צדק איפוא בשעה שטען כלפי חכמי אשכנז וצרפת, כי ר׳ אלעזר מוורמס לחם באשכנז למען אותם רעיונות-יסוד בהרחקת הגשמות להם הטיף הרמב״ם, וציטט קטע מחיבור-ייחוד של ר׳ אלעזר [22].

שני רעיונות-היסוד, שמרבית בתי ״שיר הייחוד״ באים לבטא אותם, הם: האל כבורא הכל, והאל כמשגיח על הכל, מראשית המציאות ועד סופה. בכך מקבל מחבר השיר את עיקרי שיטתו של רב סעדיה, המדגיש את קדמות הבורא ורואה בבריאה הוכחה לאחדות האל, אך אין בכך משום חריגה מן המסגרות הרגילות השגורות בפיוט; פיוטים רבים נועדו לתאר את גדולתו של האל

21 בתקופה מאוחרת יותר ניתן להצביע על השפעה מסויימת של ״שער היחוד״ בחובות הלבבות לר׳ בחיי אבן פקודה, ואף של ״שער הייחוד״ ב״מבחר הפנינים״ שתירגם ר׳ יהודה אבן תיבון, המיוחס לר׳ שלמה אבן גבירול.

22 באגרתו משנת 1232 ״בטרם אענה אני שוגג״ (כתבי הרמב״ן, מהדורת שעוועל, כרך א, עמ׳ שמו).

בתהליך הבריאה ואת שלטונו במציאות ובהיסטוריה. אילו רק רעיונות אלה היו מצויים ב״שיר הייחוד״ קשה לתאר כי היה יוצא עליו קצף כה גדול מצידו של ר׳ משה תקו (אשר לא היה בודד בביקורתו, ואחרים הצטרפו אליו)[23]. הרעיון החריף ביותר, אשר כנגדו כיוון ר׳ משה את פולמוסו, היה רעיון האימננציה האלהית, המצוי בחריפות מיוחדת בקטעי ״שיר הייחוד״ ליום שלישי[24].

מה הביא את מחבר ״שיר הייחוד״ לתפיסה כה קיצונית של האימננציה האלהית, אשר נראתה זרה ומוזרה לבני דורו ולבאים אחריהם? דומה שהדברים נעוצים בהמשך מסקני של דברים אשר קבע רב סעדיה. משעה שתפיסת האלהות דורשת הרחקת הגשמות, הרי היא דורשת בראש ובראשונה הרחקת כל תפיסה הגורסת שינוי באלהות, הן השתנות בזמן הן השתנות במקום. בהדגשה רבה חוזר בעל השיר פעם אחר פעם על התפיסה כי האל לא נשתנה לפני הבריאה ואחריה; אם כך, נוכחותו במציאות אף היא לא נשתנתה, ומצוי הוא בכל אחרי הבריאה כשם שמצוי היה בכל לפני הבריאה — תפיסה המחייבת אימננציה טוטאלית של האלהות בכל אתר ואתר של המציאות.

ניתן לדייק, איפוא, במשמעות המושג ״אימננציה״ בקשר לחסידי אשכנז, ולהבחין בינו לבין תפיסה אימננטית של האלהות בתחומי מחשבה אחרים ובזרמי הגות אחרים. רגילים אנו למצוא הוגי-דעות דתיים המגבשים תפיסה של אימננציה (או פאן-אֶנתאיזם) על מנת לקרב את האל לעולם, ומשום כך המושגים ״אימננציה״ ו״טרנסצנדנטיות״ נתפסים כמושגים מנוגדים: הראשון בא לקרב את האל אל המציאות ואל האדם, ואילו השני בא להרחיק את האל מן המציאות, להגדילו ולהאדירו עד כדי כך שאין הוא

23 עיין ברלינר, שם, עמ׳ 156 ואילך.
24 עיין ״תורת הסוד של חסידי אשכנז״, עמ׳ 171 ואילך.

יכול לבוא במגע עם המציאות השפלה שבעולם הזה. ההתפתחות הרעיונית המוצגת ב"שיר הייחוד" מנוגדת לחלוטין לתפיסה זו: האימננציה כאן לא נועדה לקרב את האל למציאות, אלא להרחיקו ממנה. דווקא בגלל הרחקת הגשמות המוחלטת, השוללת שינוי באלהות — שהיא מגמה טרנסצנדנטית מובהקת — מגיע המחבר לתיאורה של האימננציה, כדי שלא יימצא דבר גשמי חוצץ ומבדיל בין "חלקי" האלהות (ובעניין זה יכול היה להסתייע בניסוחים מתאימים של רב סעדיה), ועל כן הטרנסצנדנטיות של האל ניכרת דווקא במציאותו בתוך כל תחומי ההווייה; הגבלת האל והרחקתו מתחום כלשהו, יש בה משום מתן מגבלות לתיאור האלהות, דבר שאינו מתיישב עם המגמה היסודית של השיר.

התקפתו של ר' משה תקו על ביטויים כגון "סובב את הכל ומלא את הכל" נמצאת, איפוא, בלתי מכוונת למגמתו העקרונית של השיר. בעוד שהיו בתולדותינו הוגי דעות שהבחינו בין האלהות הטרנסצנדנטית ("סובב את הכל") לבין האימננטית ("מלא את הכל") — אין מחבר "שיר הייחוד" נמנה עליהם. מגמתם של ביטויים אלה היא להרחיק כל אפשרות להבחין דרגות וסוגים בעצמות האל, ומגמה זו בוודאי שלא היתה פסולה בעיני ר' משה תקו; הוא שלל רק את המסקנה, כי האל הטרנסצנדנטי אינו ניתן לציור בכינויים גשמיים, ובעניין זה הפולמוס בינו לבין מחבר שיר הייחוד (וכן רב סעדיה, ר' יהודה החסיד ור' אברהם אבן עזרא) הוא פולמוס אמיתי; בעניין האימננציה הפולמוס הוא ביסודו ויכוח על מסקנה משנית, ולא על עיקר שנוי במחלוקת.

דיונו הראשון של ר' משה תקו ב"שיר הייחוד" (עמ' 81) מצוי בנקודה רבת-עניין בשלבי הפיתוח של פולמוסו: באמצעות ציטאט זה מעביר בעל "כתב תמים" את הדיון משאלת הכבוד האלהי המתגלה לנביאים, שאלה שבה הוא חולק בחריפות על רב סעדיה ועל ר' יהודה החסיד,

לשאלת האימננציה האלהית, כאשר דברי "שיר הייחוד" מהווים נקודת-מוצא. מסתבר שר' משה תקו ראה קשר בין שתי הבעיות התיאולוגיות, זו של ההתגלות האלהית באמצעות הכבוד, וזו של האימננציה האלהית, ודבר זה מוכח בציטאט השני שהובא לעיל, בו טוען ר' משה כי בעל "שיר הייחוד" אינו עקבי: מצד אחד הוא טוען כי האל נמצא בכל ואינו גשמי, ומצד שני הוא מביא מן הציורים המגשימים של האל, ורומז לענין ישיבתו של האל על כסא וצבאו מימינו ומשמאלו. בעייה זו היתה באמת אחת הבעיות החמורות שהתלבטו בה חסידי אשכנז, ובניגוד לבעיות אחרות בתורת הסוד — עסקו בה גם ב"ספרות הייחוד". ב"שיר הייחוד" עצמו אין הבעייה תופסת מקום של ממש, אך יש עניין בעובדה שר' ליפמן מילהויזן, מפרשו של שיר הייחוד במהדורה שלפנינו, הכיר את הבעייה ודן בה בפירושו. כך למשל, לגבי השורות בחלק המסיים של השיר ("ליום השבת"), הרומזות להתגלות הנבואית — "קשר תפילין הראה לעניו" ו"המשילוך ברוב חזיונות, הנך אחד בכל דמיונות", דורש המפרש את הדברים לעניין חזיון וחלום ולא להתגלות ממשית של האל — "ותמונות נופל אפילו על דבר הנראה בחלום... ואותו תמונות רק היא השגת הדמיון, מכ"ש על השגת השכל בנבואה"; וכן: "המשילוך ברוב חזיונות, דבר זה אינו ממש אלא הכל כפי עניין מראה הנבואה, ומראה הנבואה אינה ראייה ממשת, רק דרך משל"[25]. ברור הדבר, שבפיוט הנועד להרחקת הגשמות, והמדגיש את האימננציה האלהית במציאות

25 בהמשך פירושו לעניין זה משתמש ר' ליפמן גם בטרמינולוגיה העשוייה להיות שאובה ממקורות אחרים לגמרי, כגון "וחק על מצח שם קדשו לפי הרמז היא יוד של שם המיוחד שרומזים לחכמה שהיא דוגמא מצח דרך משל". מסתבר איפוא, שר' ליפמן הכיר גם מושגי יסוד קבליים, אם כי מיעט להשתמש בפירושו לפיוט הנועד לציבור רחב.

כולה, לא ניתן להשתמש בדימויים גשמיים המאפיינים את חזיונות הנביאים ללא פירוש המרחיק את הגשמות, ור' ליפמן נוטל על עצמו תפקיד זה של הוצאת הדימויים הגשמיים מפשוטם. בכך כנראה ממשיך הוא בדרכם של חסידי אשכנז עצמם, וייתכן שהיתה בידו מסורת בעניין זה. הדבר ניכר מפירושו לדברים שבראשית שיר הייחוד ליום שני: "גם כי אין מספר לגדודיך בצבאותיך אות כבודיך, איזה עין אשר יעידך וחי לא ראה פני כבודיך". בעל ספר הנצחון מפרש: "בצבאותיך אות, מפני שהשם נקרא צבאות, פירוש אות בצבא שלו, שה[ם] המלאכים, ובא החסיד (= מחבר שיר הייחוד) להרחיק את השגת עצמות השם מכל חי כדפירשנו, לכן מפרש שלשון צבאיו לא נאמר על עצמו כי אם על כבוד גילוי שכינתו, הכבוד הנראה על הכסא בכל פעם לפי מה שצריך לרמיזה למלאכים או לנבראים שהם צבאו של שם". דברים אלה של המפרש אינם מיוסדים על פשט הכתוב בשיר הייחוד, שכן בשיר זה אין אנו מוצאים את בירורה של תורת הכבוד החסידית—אשכנזית; ואולם ייתכן, שידע המפרש שתשובתם של חסידי אשכנז לקושיה מסוג זה שהציג ר' משה תקו בעירעורו היא, שהכוח המתגלה לנביאים הוא כוח מישני לאלהות, ולא האלהות עצמה, והוא הכבוד המכונה גם בשם שכינה. לדעת רב סעדיה, כבוד זה הוא מלאך נברא; היו בין החסידים כאלה אשר סברו, כי התגלותו היא חזיון פנימי בנפש הנביא, או אף התגלות שכולה חלום; ואילו רוב חסידי אשכנז ראו בכבוד כוח אלהי נאצל, שתכונתו — התגלות במקומות מסויימים, בתנאים מקודשים במיוחד[26], בעוד האל עצמו מצוי בכל והאימננציה שלו חודרת אף אותם תחומים שהכבוד האלהי אינו יכול להמצא בהם, כגון "מקום הטינופת".

26 עיין לכל העניין: "תורת הסוד של חסידי אשכנז", עמ' 129—141.

דברים אלה מפותחים הן בכתבי הסוד של החסידים והן ב"ספרות הייחוד", אך "שיר הייחוד" אינו מפרט בהם, כנראה משום שנועד להציג רק את עיקריה של תפיסת האלהות מבלי לפרט בבעיית ההתגלות הנבואית. מחברים חסידיים—אשכנזיים אחרים לא יכלו להתעלם משאלה זו, שכן היא עלתה לעתים קרובות בספרות פולמוסית בעניין זה, שכן מטבע הדברים המבקש להרחיק את ההגשמה נדרש להסביר את הדימויים הגשמיים בחזיונות הנבואה, דבר המחייב הזדקקות לתורת הכבוד. דוגמה מובהקת, במסגרת זו של פייטנות ופרשנותה, ניתן למצוא בפירושו של ר' אברהם בר' עזריאל, בעל ספר 'ערוגת הבושם' שהוא פירוש על פיוטים, שהיה מתלמידיו של ר' אלעזר מוורמס במחצית הראשונה של המאה הי"ג, לפיוטו של ר' מאיר שליח ציבור, הפותח בשורה הדומה מאד לזו הנזכרת מ"שיר הייחוד" — "כבודו אות בריבואות"[27]. דווקא בפיוטו של ר' מאיר, שבוודאי קדם ל"שיר הייחוד", מצויה התשובה לשאלת ההתגלות באמצעות השימוש במושג "כבוד". ואמנם, ר' אברהם בר' עזריאל משתמש בהזדמנות זו כדי לפרוש יריעה רחבה של תורת הכבוד כפי שהיא מוצגת על ידי רב סעדיה גאון, ר' נתן מרומי בעל "הערוך", רבנו חננאל, ר' אלעזר מוורמס ואחרים, ומפליא הדבר שבקשר לכך מביא הוא גם ציטאט קצר מ"כתב תמים" לר' משה תקו[28], יחד עם חכמים אחרים, ידועים היטב כגון הרמב"ם, או נעלמים-כמעט כגון המחבר החסידי—אשכנזי ר' נחמיה בר' שלמה. ר' אברהם בר' עזריאל הכיר היטב בחשיבותה של שאלה זו, ומשום כך טרח להביא בפני הקורא, בפירושו לפיוטו של ר' מאיר ש"ץ, מגוון רחב ביותר של חומר בעניין תורת

27 ערוגת הבושם, מהד' א.א. אורבך, כרך א', ירושלים תרצ"ט, עמ' 197 ואילך.

28 שם, עמ' 201, ועיין דברי המהדיר שם, הערה 8.

הכבוד, אם כי בסיום הדברים מביא הוא את הדעה המקובלת על ר׳ אלעזר מוורמס ור׳ יהודה החסיד [29].

היוצא מדברינו: "שיר הייחוד" אינו בבחינת סיכום של משנתם של חסידי אשכנז בסוגיה תיאולוגית, ואף לא דיון בפרטיה; תורת הכבוד וההתגלות נסתרת כמעט לגמרי, ובעיות קשות אחרות, כגון "הוויותיו" של האל [30], אינן זוכות לדיון, אם כי המושג "הוויות" נזכר בשיר. מגמת המחבר היתה להדגיש עניין מרכזי אחד ומקצת הסתעפויותיו, ולא לגולל מסכת תיאולוגית שלמה. עם זאת, כנראה נתלוותה לשיר מסורת פרשנית בדרך חסידי אשכנז, ומקצתה ניתן למצוא בדברי המפרש ר׳ ליפמן. מצד אחר מצוייה היתה התדיינות בסוגיות אלה בפיוטים אשכנזיים ובספרות הפירושים על הפיוטים, כפי שמדגים היטב ר׳ אברהם בר׳ עזריאל.

ד. "אלפא ביתא בייחוד הבורא"

לסיומם של דברי הקדמה אלה, ראוי להביא דוגמה שיש בה כדי להוציא את "שיר הייחוד" מכלל יחידיותו, ולהוכיח כי ספרות פייטנית בעלת משמעות תיאולוגית, היא תופעה מצוייה באשכנז בשלהי המאה הי"ב. הכוונה היא לפיוט הפותח "אדני בשמים אחד ובארץ בשמו נעלם", המצוי בכמה כתבי יד, ונדפס בחלקו בלבד בידי אברהם עפשטיין [31].

פיוט זה מצוי בכתבי-היד לא כיצירה בודדת אלא כחלק מחטיבת-יצירה שלמה המצויה בקביעות, חטיבה

29 עמ׳ 202. הדברים המובאים שם בשם ר׳ אלעזר מצויים בידינו גם בחיבור של ר׳ יהודה החסיד (ראה "עיונים בספרות חסידי אשכנז" עמ׳ 153—154).

30 עיין לעניין זה: "תורת הסוד של חסידי אשכנז", עמ׳ 94 ואילך.

31 א. עפשטיין, לקורות הקבלה האשכנזית, "מקדמוניות היהודים", ירושלים תשי"ז, עמ׳ רמה—רמח.

הכוללת בראש ובראשונה את החיבור המכונה "ברייתא דיוסף בן עוזיאל", שהוא ניסוח של תורת ספר יצירה על פי דרכם של בני חוג חסידי-אשכנזי, שנתייחס על מסורת ירמיהו הנביא ובנו בן סירא ונכדו של האחרון, יוסף בן עוזיאל[32]. לאחר נוסח הברייתא עצמה, שהיא קצרה, בא פירוש עליה, פירוש שהוא המשך (עד כדי כך שניתן לשער לעתים שהברייתא ופירושה יצאו מידיו של הוגה דעות פסבדו-אפיגראפי אחד), המפתח את תורת הסוד המיוחדת לחוג זה. לאחר פירוש הברייתא מתחיל הפיוט, אך אין הוא מובא בשלימותו, אלא לאחר כל בית ובית ממנו, מתוך עשרים ושנים הבתים הפותחים כסדר באותיות הא"ב, מצוי קטע פרשני המפרש את דברי הפיוט. קטע המצטט לעתים את דברי ה"ברייתא" ופירושה, ומכל מקום משלב את דברי הפיוט בתורתו של החוג. לעתים הקטע קצר, אך לרוב הוא מהווה פיסקה ארוכה. גם כאן נראה לעתים כאילו הפיוט ופירושו יצאו מתחת ידי מחבר אחד, וכי הפיוט לא נתחבר אלא למען הפירוש.

שמו של פיוט זה נשתמר לנו בספרו של אחד מבעלי הסוד החשובים באשכנז ובצרפת במאה הי"ג — ר' אלחנן בן יקר, שחיבר פירושים לספר יצירה[33], וכן ספר "סוד הסודות" שאף הוא בעיקרו פירוש לספר יצירה ולברייתא דיוסף בן עוזיאל. סמוך לסוף ספר "סוד הסודות" מביא אלחנן בן יקר את הפיוט הנדון, בצירוף פירוש קצר לאין ערוך מהפירוש המצוי בכתבי היד האחרים[34]. הכותרת שקבע ר' אלחנן לפיוט ולפירושו

32 על חוג זה ויצירתו ראה: "עיונים בספרות חסידי אשכנז", עמ' 89—111.

33 עיין עליו ועל כתביו: י.א. וידה, קובץ על יד כרך ו, חלק א, ירושלים תשכ"ו, עמ' 145 ואילך. וידה הדפיס בקובץ זה אחד מפירושיו של ר' אלחנן.

34 הספר מצוי בכ"י בביהמ"ד לרבנים בניו-יורק, והועתק בחוברת "טכסטים בתורת הסוד של חסידי אשכנז", הוצאת אקדמון,

היא "אלפא ביתא בייחוד הבורא", ואפשר שזהו שמו המקורי של הפיוט. הביטוי "אלפא ביתא" משתלב כאן היטב, לא רק משום שבתי הפיוט סדורים בסדר הא"ב, אלא משום שחוג יוצרים זה שאב את שמו מתוך החיבור "אלפא ביתא דבן סירא", שבו מסודרים פתגמיו של בן סירא בסדר א"ב, ועוזיאל בנו ויוסף נכדו מפרשים פתגמים אלה. אשר ל"ייחוד הבורא", אפשר שמחבר הפיוט — אם הוא שנתן לו כותרת זו — ידע על שיר הייחוד שלנו, או שמא אף הוא הושפע במישרין מרב סעדיה ומאותם מקורות ששאבו בעלי "ספרות הייחוד" האחרים באשכנז.

וזה נוסח הפיוט[35]:

אדני בשמים אחד ובארץ בשמו נעלם ומלאם ואין ממשלה זולתי ממשלתו.

ברא כבוד להללו ונהורי ברא למקדשו שבמאמר נברא העולם והשכין כבודו על מכונו והשרה שכינתו עליו ועמדו רוח זכה תהיה בגופה חדשה ואכל מעץ החיים וחי לפניו.

גדול וקדוש הוא, גדול במזרח וקדוש במערב.

דרכיו צדק ומשפט דורך בם ידע שלא יוכלו לשוב.

הויות שמותיו יגידו נוראות מעשיהו.

ושמותיו חתומים על כל פעלו אהי"ה יהו"ה אור ונשמה ורוח בעולם שנה ונפש ומילה.

זהר מראין סביב למעשהו צולל לליל (?)[36] ועת ישוב כשהיה בחשכה כאורה וימלא הכל שכינתו.

חיים ודעת מקור עמו הנושע בעץ חיים ודעת.

טובה הכין לטוב ורעה לרע טוב ורע ברא לכבודו גן עדן לטובים גהינם לרעים.

ירושלים תשל"ז. ה"אלפא ביתא" מועתקת שם (בנוסח שרבים בו השיבושים) בעמ' 21—22 של "סוד הסודות".

35 לפי כ"י פריס 770 (שבו השתמש גם א. עפשטיין), דף 34ב—36א, וקצת תיקונים ע"פ נוסח אלחנן בן יקר.

36 אצל ר' אלחנן טוב יותר: ומעשיהו צולל לכל מקום.

יודע כמלך אך לא כדיין כי אין להביט בעמל ואון[37].
כי כל יכול הוא לבדו היכולת החכמה והגבורה והבינה והדעת יכול להשיג הכל במחשב ויהי כל יכול פשוטה היא.
לוחם מלחמת יריאיו הווה על ימינם בכל עת כדכתיב מן השמים נלחמו.
מגיד מראשית קורא הדורות מראש לתכלית רוח.
נעלם מאדם ומחי מושל במעשיהו ובסביביו.
סובל כל עמו ועליון על כל משאו.
ערום שאול נגדו אין מכוסה מבטן לפניו ואין מכוסה וכיסוי למבטו.
פודה יצורים נענים משפיל גאים ומגביה שפלים ולתורתו אישים יחשובו.
צורר מים בעבים כרוח לממשלתו לרוה ארץ לכלכל טובים ורעים.
קרוב לקוראיו ורחוק לקשה לב וכל יצוריו נשלחים.
ראשון ואחרון חנון ורחום ארך אפים ורב חסד נושא עון ופשע וחטאה ונקה.
שדי זורח לישרים ומעון לו בשמים ובארץ, שכינתו זרחה במקום אוצל ושב למקומו.
תמים פעולו מטיב לטובים ואוהבם ואם און וכעס עיניהם לא יביט.

זהו פיוט סתום במרבית בתיו, כנראה במתכוון, על מנת להניח למפרש מקום להתגדר בו (ומשום הנוסח הסתום, כנראה רבו השיבושים בכתב היד), ושונה הוא מ"שיר הייחוד" באופיו האיזוטרי המובהק. בניגוד ל"שיר הייחוד" נוגע הוא בסוגיות תיאולוגיות סבוכות, כגון סוד עץ החיים, סוד השכינה, הכבוד והכרוב הקדוש, בעיות שכר ועונש (בפירוש "עומק טוב ועומק רע" שבספר יצירה), ועוד. הפיוט משמש את הפרשן היטב,

37 אות י' חסרה בכ"י פאריס ומובאת כאן לפי ר' אלחנן.

והפרשן תולה בו את מרבית רעיונותיו של חוג בעלי סוד זה, כנראה משום שמלכתחילה נתחבר הפיוט בקרב אותו החוג.

למרות ההבדלים הגדולים בין פיוט זה לבין "שיר הייחוד" יש בו כדי להעיד, כי בקרב בעלי הסוד באשכנז במחצית השניה של המאה הי"ב רווחה היצירה הפייטנית, ויצירה זו לא היתה מנותקת מן הספיקולאציות התיאולוגיות שבספרות הסוד גופא. יש שהבחינו וכללו בפיוט רק רעיונות שנועדו לבוא בקהל, ואחרים כללו בו גם דברי סוד ממש; מכל מקום, אין לנתק את היצירה העיונית מן היצירה הפייטנית, המשלימות זו את זו בעיני בעלי הסוד באשכנז בתקופה זו.

יוסף דן

שיר היחוד

אשר חיבר ותיקן ר׳ יודא ה

החסיד תרענשפורג אשר היה מפורסם בחסידות
יתירה בן רבי שמואל ז״ל והבה הרבה מאד מן
דברי השירה הזאת מן קבלת הגאון המפורסם
רבינו סעדיה ז״ל אשר חיבר ותיקן ספר האמונו׳
והכ׳ עיקר דברי ר׳ סעדי׳ הגאון ודברי החסיד
הנ״ל ז״ל אחד הם ועיקר אמונת רב סעדיה
ז״ל היא מקבלת הגאון ר׳ בחיי הדיין ז״ל וכאשר
מוכח בספר חובו׳ הלבבות האריך אשר תיקן
וכאשר ראו והכירו חכמי דורו של רבי יודא ה
החסיד ז״ל בשיר הייחוד כי קדוש הוא לאלהיו
קבעו אותו לומר בכל אילו המלכיות ברבים ליל
כל נדרי כדי שידעו הכל כנגד מי שיתפללו
למחר ביה״כ וכשאמרו הוא אלהים ואין
אחר ויתפללו כל אחד
למכפר האמתי:

ועתה ראם ראיתי הרבה פירושים על שיר הייחוד הקודש הזה והנה מ
מצאתי אות' תוכן מעורב הכר וגם כל אשר לא נמצא בהדיא בספרי' הנז'
על כל זה לא ביאר שום דבר ועל מקצת דבריו הביאו מדרשים אך לא
כיונו לדעת המחבר לכן אשאל עזר מן עזר צורי שדי ואכתוב פה
ככל אשר קבלתי פה אל פה מיודעי האמת כמ' עב יומי
והוא הגאון מה"ר ליפמן מלהויזן
ז"ל סידר ספר הניצחון

אשירה

וַאֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי בְּעוֹדִי ׀ הָאֱלֹהִים הָרוֹעֶה אוֹתִי
מֵעוֹדִי ; עַד הַיּוֹם הַזֶּה הֶחֱזַקְתָּ בְּיָדִי ׀ ח
חַיִּים וָחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי ; בָּרוּךְ יְיָ וּבָרוּךְ שֵׁם
כְּבוֹדוֹ ׀ כִּי עַל עַבְדּוֹ הִפְלִיא חַסְדּוֹ ; לֵאלֹהֵי
מָרוֹם בַּמֶּה אֲקַדֵּם ׀ וּבַמֶּה אִכַּף לֵאלֹהֵי קֶדֶם ;
אִילוּ הָרִים לְמַעֲרָכָה ׀ וְכָל עֲצֵי לְבָנוֹן בְּכָל
עֲרוּכָה ; וְאִם כָּל בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת קְרוּצִים ׀ נ
נְתָחִים עֲרוּכִים עַל הָעֵצִים ; וְאֶת זָוִיּוֹת מִזְבֵּחַ
מְבוּסִים ׀ דָּם כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים ; וְכַחוֹל
סוֹלֶת דֶּשֶׁן וְשֶׁמֶן ׀ בָּלוּל בִּרְבָבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן ;
וּלְאַזְכָּרָה לְבוֹנָה וְסַמִּים ׀ לִקְטוֹרֶת וְכָל רָאשֵׁי
בְּשָׂמִים ; וְאִלּוּ נֵרוֹת עַל הַמְּנוֹרוֹת ׀ יָחִיד
מְאִירוֹת כִּשְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת ; וּבְחִרְרֵי אֵל לֶחֶם פ
פָּנִים ׀ עַל שֻׁלְחָנוֹת עֲרוּכִים כִּפְנִים ; וְיַיִן
כִּמְטַר הַשָּׁמַיִם ׀ וְשֵׁכָר לְנֶסֶךְ כְּעֵינוֹת מַיִם ;
וְאִלּוּ בְּנֵי אָדָם כֹּהֲנִים ׀

אשירה ואומרים כולו עד כי על עבדו ככי ישראל נקראים עבדים שנ׳
כי עבדיי הם עבדי אתה אשר בך אתפאר כמה אקדם לשבחות
ה

ליום ראשון

כמו נקדמה פניו לאלהי קדם שהוא ראשון לכל ובמה אקדם כמו הלכוף כאגמה ראשו לשבח וסילסול ובשטיחת כפים אשא כפוף הרים לתערכה כמו מ מערכת אש בכל ערוכה מוכח עליו וחיות קרוצים פי' שחוטים כמו קרץ מ מכפון כא מבוסים לשון תערובות מ"ש הר"ר מכחס מלשון מתבוססם כדמים

לוים משוררים בבנת רננים : וכל עצי עדן וכל
עצי יערים · לכנורות ונבלים לשירים : וכל בני
אלהים תרועתם · והכוכבים ממסילותם : כל
הלבנון והיה כלח · אין די בשר ואין די עולה :
הן בכל אלה אין די לעביר · אין די לקדם ל
לאל הכבוד : כי נכברת מאוד מלכינו · ר
ובמה נבת לאדונינו : אמנם לא יוכלו בכבדך ·
כל חי את כי אני עבדך : ואני נבזה והדל א
אישים · נמאס בעיני ושפל אנשים : ואני
לעבדך כל לכבדך · להשיב גמול לה לחסדיך :
וגם שילומים לך הוייבתי · כי עשית טובות אתי :
כי הרבית טובות אלי · כי הגדלת חסדך עלי :
ולא חויבת לי גמולך : כל טובתי בל עליך :
על הטובות לא עבדתיך אחת לריבא לא גמלתיך :
אם אמרתי אספרה כמו · לא ידעתי ספורות
למו : מה אשיב לך והכל שלה · לך ש
שמים את ארץ לך : ימים וכל אשר בם
בידיך · וכלם ישבעון מידיך : ואנחנו
עמך וצונך · החפצים לעשות רצונך : י
ואיה נעבוד ואין לאל ידינו · ולשריפת אש בית
מקדשינו : ואיה נעבוד ואין זבח ומנחה :

כי לא

כי לא באנו אל המנוחה ; ומים אין להעביר
טמאה ; ואנחנו על אדמה טמאה : שש
אנכי על אמריך ' וחנה באתי בדבריך ; כי
כתוב לא על זבחיך • ועולתיך יוכיחך • על
דבר זבח ועולהיכם ' לא צויתי את אבותיכם ;
מה שאלתי ומה דרשתי ' ממך כי אם ליראה
אותי ; ולעבוד ביראה ובלבב טוב ' חנה
שמוע מזבח טוב ; ולב נשבר ממנחה ט
טהורה ' זבחי אלהים רוח נשברה ; זבח ו
ומנחה לא חפצת ' חטאת ועולה לא שאלת ;
מזבח אבנים בשרי ולבי ' ואשברה את רוחי
בקרבי ; רום לב אשפיל ואת רום עיני ' ו
ואקרע לבבי למען יי : שברי לבי הם זבחיך '
יעלו לרצון על מזבח ך : ואשמיע בקול
חבריתיך •

בבכף רבכים לשון הפסוק ככף רעככים כעלסה רש"י סס ענף והוא תכנן ב
בבעיתות נדול עולה כולה כליל לאיסים וחלב איסים פי' אכסים חסובים כל
לבהדיך פי' כלום לכבדך כמו ולא יעיר כל חמתו כל פי' כלום כמו אין לאמתך
כל כבית להסיב נמול סכ' מי הקדימני ואסלם אב אדם מל את בכו או כתן
תרומות ומעסרות אבי הוא סהקדמתי ונתתי לו כל עליך איכך מחויב לעסות
לי טובה ומסיק על הטובות לפי סעל הטובות סעסית עמדי לא עבדתיה ועל חכם
טובתי עלי אב אמרתי אספרה כמו סהם הסבחות ועז תסיק לבו מה אסיב לך
כולו וכולם יסבעו מידך כדאמרינן בפ"ק דע"ז בסלם סעות ראסונות יוסב ה"ק וזן
מקרבים ראמים עד ביני כיניב ופסוק אומר ומסביע לכל חי רצון על אדמה
טמאה סנזרו על אדמה טמאה ארץ העמים לכך נרח יונה חוכה לארץ כדי סלא
תסרה עליו רוח הקדס על אמריך אמרתיך פי' זה המילה סכתבה באמירה סכ'
ויאמר י"י אל אברהם את בריתי תסמור ועוד אמרו רז"ל כל מבוה סקבלו יסרא' בסמחה
עדיין בסמחה סכ' סס אבכי דה"מע"ה כסראה עצמו ערום בבית המרחץ ובסת ו
במילה עדיין אבו עוסי' בסמחה מבוה סקבלו עלי' בקטטה סכ' ויסמע מסה את סעם
א ב

ליום ראשון

בכה למשפחותיו עדיין שטן נקטעה דלית כהונה דלית כיה תיגרא י. לא נויתי אמר"ז"ל זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מלך מואב שהעלה את בנו בכורו ואכי בלאתי בלכהיך שאיכך חפץ בקרבן שכ' החפץ י"י בעולות וע"ז מסיק כי כתוב ועלותיך אכיחך פה לא על זבחי אוכיחך ר"ל אין לי צורך בקרבנות לא נויתי שכ' אדם כי יקריב אמרתי הרי ברשותו של אדם להקריב קרבן כדבה ולא חובה תמידים ו ומוספים אינו אלא בחת רוח שאמרתי ונעשה רצוני אם ירצה לעבדו בשמחה ולעבדו בכל לבבכם ואיזהו עבודה שבלב הוי אומר זו תפילה הכה שמוע מזבח פ"ה בשמואל וה"פ ה"ק שומע בתפילה חפץ ביותר מזבח הקרבנות שכ' טוב לשמוע מתת הכסילים זבח ולב נשבר ונדכא טוב הוא בדרך אחד מה שפסל בבהמה כ כדכתיב או שבור הכשיר אותו באדם דכתיב זבחי אלקים רוח נשברה שברי רוח הם זבחיך דאמרז"ל פרק כגמר הדין מי שדעתו שפלה כאלו הקריב קרבנות שכ' זבחי אלקים רוח נשברה קול הודיותיך פי' הוייתי' כמשמעו היה הוה ויהיה

וַאֲסַפְּרָה בְּכָל נִפְלְאוֹתֶיךָ ׃ אֲשֶׁר יָדְעָה נַפְשִׁי
אֲהַבִּירָה ׳ אֲמַלֵּל גְּבוּרוֹת וַאֲדַבֵּרָה ׃ וּמַה
אֶעֱרוֹךְ וְלֹא יָדַעְתִּי מַה ׳ הֲיָכוֹל אוּבַל דַּבֵּר מ
מְאוּמָה ׳ כִּי אֵין עֶרֶךְ לִגְדֻלָּתוֹ ׃ גַּם אֵין מ
מִסְפָּר לִתְבוּנָתוֹ ׃ חֲכַם לֵבָב מִי כָּמוֹהוּ ׃ ש
שַׂגִּיא כֹחַ לֹא מְצָאנוּהוּ ׃ עֹשֶׂה גְדוֹלוֹת וְרַב
נוֹרָאוֹת ׳ גָּדוֹל אַתָּה וְעוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת ׃ עַד
אֵין מִסְפָּר וְעַד אֵין חֵקֶר ׳ וְלֹא נוֹדַע כִּי לֹא י
יֶחְסַר ׃ אֵיזוֹ עַיִן אֲשֶׁר תְּעִידֶךָ ׳ וְאֵיזֶה פֶּה
אֲשֶׁר יַגִּידֶךָ ׳ חַי לֹא רָאַךָ וְלֵב לֹא יְדָעֲךָ ׳ וְאֵיזֶה
שֶׁבַח אֲשֶׁר יַצִּיעֲךָ ׃ גַּם מְשָׁרְתֶיךָ לֹא רָאוּךָ ׃ וְכָל
חַכְמֵי לֵב לֹא יְדָעוּךָ ׃ אַתָּה לְבַדְּךָ מַכִּיר שְׁבָחֶיךָ ׳
וְאֵין זוּלָתְךָ יוֹדֵעַ כֹּחֶךָ ׃ וְאֵין יוֹדֵעַ בִּלְעָדֶיךָ ׃
שְׁבָחוֹת רְאוּיוֹת לִכְבוֹדֶךָ ׃ עַל כֵּן תְּכוֹנֵה ב
כָּרָאוּי לָהּ ׳ כְּפִי קְדֻשָּׁה כְּפִי כְּבוֹדָהּ וּגְדֻלָּתָהּ ׃
וּמִפִּי הַכֹּל בְּכָל אֱיָלוּתָם ׳ כְּפִי מַדָּע אֲשֶׁר אַתָּה
הנגתם

ליום שני

חֲנַנְתָּם ׃ יוֹדוּ פִלְאֲךָ הַשָּׁמַיִם וַיַאַדְרוּךָ קוֹלוֹת מַיִם ׃ וְיָרִיעוּ לְךָ כָּל הָאָרֶץ ׳ יוֹדוּךָ כָּל מַלְכֵי אָרֶץ ׃ אֶת יוֹדוּךָ כָּל הָעַמִּים ׳ וִישַׁבְּחוּךָ כָּל הָאֻמִּים ׃ כָּל זֶרַע יַעֲקֹב עֲבָדֶיךָ ׳ כִּי עָלֵיהֶם גָּבְרוּ חֲסָדֶיךָ ׃ אֶת שֵׁם יְיָ יְהַלְלוּ כֻלָּם ׳ אֵל אֱלֹהִים אֱמֶת וּמֶלֶךְ עוֹלָם ׃

ואספרה כל נפלאותיך אין שום פה יכול לדבר ואין שום אוזן יכול לשמוע כל נפלאות השם אלא ר"ל סיפורים שאני מספר נפלאותיו אספר בו תמיד ר"ל כל פעם ופעם שניא בה לא תמלאכוהו פי' חסר כח איש ממנו לא נעדר לא שנא תרגום ונסכוה על הקרבנות לא הטריחום לבוד חיות כי אם כבשים תמוים בבית פי' אחר שניא בה כשתבע מישראל לא תבע לפי כבודו הראוי לו כ"א לפי כחו של ישראל את הכבש האחד וכו' איזה עין פי' איזה עין אשר תמיד שראה אותך ואיזה שבח יגיעך פי' יסדר לך הגעת המטה שכ' כי לא יראני האדם וחי לא האדם ולא שאר חי והם המלאכים לא יראוהו כמו שמפו' נפכים גם משרתים לא ראוך דכתיב ובשתים יכסה פניו וכ"ש אדם דכתי' לא יראני הטעם כי העילוי אוהב להעליל ולב לא ידעך לדמותו לדבר הנראה לעין ולב לא ידעך לדמותו לדבר הנראה לעין ר"ל תענתותי' רק תקנת תתעשיו שכ' התכלית שדי תמצא אך בודאי הלב יודע בוראו ידיע שכלית שכ' וידעתו היום עם לבבך ואהבת את י"י אלקיך ואיך אוהב אדם דבר אם אינו מכיר ואיך תקשר אהבתיך בדבר נתכופק ללב ואמר דוד ע"ה דע את אלקי אביך ועובדיהו ואיך יעבוד אדם לדבר שאין יודע אותו ועבודתו אליו ע"פ דעת המחבר ר"ל לב לא ידעך ידיע דמיונות ודומיה איזה עין ואיזה כה שאלו יגבילו אליו דמיונות וכל חכמי לב לא מכאוך ר"ל תענגותו רק תקנת תתעשיו שכ' התכלית שדי תמצא ויאדרוך קולות מים זה שבח של מים משבחים ואומרים ויריעו לך כל הארץ זהו בירידת גשמים אז יריעו כל הארץ ישראל ואומות :

ליום שני

וַאֲנִי עֲבָדֶיךָ בֶּן אֲמָתֶיךָ ׳ אֲדַבֵּר אֲמַלֵּל גְּבוּרֹתֶיךָ ׃ דַּרְכֵי שְׁבָחֲךָ קִצִּיתָם אֲסַפְּרָה ׳ מַעֲשֶׂיךָ מַה נּוֹרָא אוֹמְרָה ׃ אֵין אֵלֶיךָ

4 א

אליך ערוה בספר ' אגידה ואדבבה שבחות עצמו
מוספר ; חקר אלוה לא ימצא ' תכלית ש
שדי לא יקצה ; לתבונתו הלא אין חקר '
מספר שניו לא יחקר ; גם כי אין מספר ל
לגדודיך ' בצבאותיך אות כבודיך ; איזה
עין אשר יעידך ' וחי לא ראה פני כבודיך ;
נבון וחכם הן לא ידע · ואיה אערוה על אשר
לא אדע ; ואם יאמר איש עד תכליתו ' א
אערוה אליו ובמתכנתו ; אבא ואמצא תכלית
שבחו ' לא נאמנה את אל רוחו ; יבלע
כי לא ידע ערכו ; אחרית פיהו ראשית דרכו :
ועמדי לא כן אנכי ' ופי לא אתן לחטא וחכי ;
אספרה לאחי קצות דרכי אל ' ולישראל מה
פעל אל ; ככתוב אמרו לאלהים ' מה
נורא מעשיך אלהים ; ואמרת עם זו יצרתי
לי יספרו שמי ותהלתי ;

ביאור עד אליך כו' אין ערוך אליך בספר ר"ל כך כתוב בספר שבא' אין ערוך אליו ענינו תספר פשו הוא ותהרוכו אין לדמו' לך כל מלך ומושיע ותכלית שדי לא יקצה פי' סוף ומספר שניו לא יחקר יש ספרים כותבין מספר ש שניו לא יחקור וטעות כי מוחלפת השיטה וה"ג לתבונתו לא יחקור ומספר שניו הלא אין חקר בצבאותיך אות תפכי שהם נקרא כבאו' פי' אות בכ"א שלו שה' המלאכי' תא החסיד להרחק את הסגת ענינו' השם מכל חי כדפי' לכן מה' שלשון כבאיו לא נאמר על ענינו כי אם על כבוד גילוי שכינתו הכבוד הנראה על הכסא בכל פעם לפי מה שצריך להראות למלאכים או לנביאים שהם כבאו של שם עד תכליתו ש שאם אדם רואה שום דמיון בחיי' סבור לתקן אחר הדמיון וכתיב אל מי תדמיוני אליו ובמתבונתו פי' תספר תוכן לנביא אבור לאדם להתקן אחר כ"ה או כמכין כמו קטורת תכלית שבחו והאומר כן לא נאמנ' אל אל רוחו וכן הוא מסיק יבולע כי לא ידע ערכו פסוק אחרית פיהו ראשית דרכו פי' נבלות פיהו ודעתו לשוב

לסוף לתחלתו וכן הוא כפ"י כעין סופו כתחלתו פי' כשהגיע לסוף כל מה שיכול לחשוב דומה הדבר כמו שהתחיל וזה שאומר הכל לך דומיה תהילה

בְּמִצְרַיִם שַׂמְתִּי עֲלִילוֹתַי · לְמַעַן ת
תְּסַפְּרוּ אֶת אוֹתוֹתַי ׃ וַאֲנִי עַבְדְּךָ עַל ב
עַל כֵּן אֲסַפֵּר · בַּאֲשֶׁר אֶדְרוֹשׁ מֵעַל ס
סֵפֶר ׃ תְּהַלֵּל נַפְשִׁי כֹּחַ מַעֲשֶׂיךָ · וְכָל
קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשֶׁיךָ ׃ וַאֲבָרֶכְךָ בְּכָל עִנְיָנַי ·
וּבְכָל לְפִי אוֹרֶה אֶת יְיָ ׃ גַּם בִּגְרוֹנִי ר
רוֹמְמוֹתֶיךָ · וְאֶת פִּי אֲמַלֵּל תְּהִלָּתֶיךָ ׃ כָּל
חַיִּים אֶת תִּפְאַרְתֶּךָ · וְאוֹמְרָה נָא עֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ ׃
וְאָשִׂיחָה דִּבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ · וְאֶזְכּוֹר טוּבְךָ ו
וְצִדְקוֹתֶיךָ ׃ חַסְדְּךָ וּגְבוּרוֹתֶיךָ ׃ וּזְרוֹעֶיךָ
וֶאֱמוּנָתֶיךָ ׃ אוֹדִיעַ אֲבָל לֹא כְּפִי גְּדֻלָּתֶיךָ ·
חֲסִידוּת עַנְוְתָנוּתֶךָ ׃ יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל אַתָּה ·
מִכָּל אֱלֹהִים מְאֹד גָּדַלְתָּ ׃ כִּי כָּל אֱלֹהֵי ה
הָעַמִּים חֵם ׃

במיצרים שמתי עלילותי דכתיב את אותתי אשר שמתי במצרים וכתיב למען שיתי ולמה נשתנה הכתובים שפסוק אחד אמר שיתי ופסוק אחד אמר שמתי לפי ששתי מכות כאמרו לפרעה בפעם אחת מכות בכורות וחשך וכתיב עוד נגע אחת אבא על מצרים לכך כתיב שתי בלא יוד ונם כשתסיר ת' מששמתי שהוא בא"ת ב"ש יוד ויהיו שכיהם מכוונים ד"א כשתסיר הת' מששמתי ונם יוד משתי סרי ים כ' ובניע' מכות שהוכו בהם לפי שאמר פרעה מי יי' וגו' ולמה להם שום מטיבים בני אדם למה יעיבו לאלהים אחרים

אֱלִילִים אִלְּמִים וְרוּחַ אֵין בָּהֶם · חֵן לְעוֹבְדֵיהֶם
גְּמוּל אֵין מְשִׁיבִים · כִּי לֹא מְרִיעִים אַף לֹא
מטיבים ב

מְטִיבִים ׃ וּבְעֵת צָרָה אָז יִתְפַּלְּלוּ ׃ וְלֹא
יַעֲנוּם כִּי לֹא יוֹעִילוּ ׃ הוֹרְשִׁים בְּכָל לֵב לְרוּחַ
אֵין בּוֹ ׃ וְקָרוֹב יְיָ אֶל עַם קְרוֹבוֹ ׃ ה
הַיּוֹצֵר כֹּל הוּא אֱלֹהֵינוּ ׃ הוּא עָשָׂאנוּ וְלֹא א
אֲנַחְנוּ ׃ עַם מַרְעִיתוֹ וְגַם צֹאן יָדוֹ ׃ גָּבְרָה
שְׁמוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדוֹ ׃ בַּצַּר לָנוּ מְאֹד ׃ נ
נִמְצֵאתָ ׃ כִּי דוֹרְשֶׁיךָ לֹא עָזַבְתָּ ׃ וְתָמִיד
כְּפִינוּ תְּהִלָּתֶךָ ׃ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ ׃
עַד אַתָּה כְּךָ וּבִכְבוֹדֶךָ ׃ וּמְשָׁרְתֶיךָ אַתְּ ע
עֲבָדֶיךָ ׃ אֲשֶׁר כְּבוֹדְךָ מְלֹא כָּל הָאָרֶץ ׃ ו
וְחוֹדְךָ עַל כָּל הָאָרֶץ ׃ וַאֲבוֹתֵינוּ בָּחֲרוּ אוֹתְךָ ׃
לְבַדְּךָ לַעֲבוֹד וְאֵין זָר אִתָּךְ ׃ גַּם אֲנַחְנוּ אוֹתְךָ
לְבַדֶּךָ ׃ נַעֲבוֹד כְּבֵן אָב וּנְכַבְּדֶךָ ׃ וְחִנְנוּ עַל
יִחוּדֶךָ ׃ יוֹמָם וָלַיְלָה עֵדֶיךָ ׃ אֱלֹהֵינוּ אַתָּה
עַל יִחוּדֶךָ ׃ עֵדִים אֲנַחְנוּ וַעֲבָדֶיךָ ׃ כְּפִי כֻלָּנוּ
וּבִלְבָבֵנוּ ׃ שֶׁאַתָּה לְבַדְּךָ אֱלֹהֵינוּ ׃ אֵין ת
תְּחִלָּה לְרֵאשִׁיתֶךָ ׃ וְאֵין קֵץ וְתַכְלִית לְאַחֲרִיתֶךָ ׃

אלילים אלהים ני׳ אלהם ולפי שילא ירבעם תיוסף שחלם תאלהים א
אלהים חסר ויו ראשון ואחרון מבלי ראשית ומבלי אחרית כ
כלומר בלי התחלה ובלי סוף כי השם אין ככהם בזמן ואי אפשר לומר זמן אלא בדבר
שיש לו ראש וסוף כי או מעת לעת מתרחק תחילתו ומתקרב לסופו תמיד הרי
כל הנבראים נופלין תחת הזמן והזמן עמו בכלל הנבראים אבל הבורא ית״ש ש
שהוא בלי התחלה ובלי סוף ומעת לעת אין שייך שיתקרב לסופו ומתרחק מתחלתו
שקר לומר עליו זמן ׃

רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן מִבְּלִי רֵאשִׁית ׃ וּמִבְּלִי א
אַחֲרִית אֵין לֵב לַחֲשִׁית ׃ אֵין קָצָה לְגַבְהוּתֶךָ ׃
וְאֵין סוֹת לְעוֹמֶק מִדּוֹתֶיךָ ׃ אֵין פֵּאָה ל
לסביבו

לסביבותיך · אין תוך מבדיל בינותיך ׃
אין לך סובב ואין לך פאה · על כן אותך כל
חי לא ראה ׃ אין צר וצלע יצליעוך ורוחב ו
ואורך לא ימציאוך ׃ אין חכמה אשר ת
תדעך · ואין מדע אשר יגיעך ׃ ולא ישית
אותך כל מדע · ואין שכל אשר יבין וידע ׃
במור מאומה ואיבה אתה ׃ ואין בלי מ
מאומה כל בראת ׃

ראשון ואחרון וא״ת המלאכים ונשמת הצדיקים אינם כלים דע שאין קיומן מחמת עצמן רק קיומן תלוי ברצונו כ״א ראשון ואחרון ד דכתיב אני ראשון ואני אחרון וא״ת מאחר שלא יכלו נשמת הצדיקים והמלאכים א״כ היאך יהי׳ אחרון וי״ל אחרון לכל חי על הארץ דכתיב ואני ידעתי גואל חי ו ואחרון על עפר יקום גם בזה הדור דוחקים למלאכים בהשבעות לפעול בהם כפי רצונם וזה לא היה לעתיד לבא אלא יהיה הכל ביד י״י עכ׳ ונשגב שמו לבדו א אין קצבה כל גוף יש לו אורך רוחב עומק אבל הש״י אין גוף אין קצבה ואין ס סוף לעומק מידותיך כמו שמפורש והולך אין לך סוף אין לך סובב אין לך פאה אין תוך מבדיל בינותיך וכה״א בס״י שהש׳ אין לו סוף מעלה ומטה מזרח מערב צפון ודרום והו שאמר לקמן אתה בכל אין עליה ואין תחתיה ודברים אלו אי אפשר לומר על גוף לפי שהוא בכל והוא הכל לכן מרחיק מהש׳ כל מידות הגוף בכל אשר תראה מבואר שעשו יונתן בן עוזיאל ואונקלוס כשדקדק בהם מעט ס ס״א ואין סוף לעומק מידותי׳ כדאמר בס״י עשרה עומקים הם עומק מעלה ע עומק מטה עומק ראשון עומק אחרון עומק מזרח עומק מערב עומק צפון עומק דרום עומק טוב עומק רע חי לא ראה פי׳ הבין ולבי ראה כי אי אפשר להבין את שאין לו סוף אין בד וכזב כמו ולכזב התכנן ימליצך ואין אמצע ואין מדע יבין עמק מאותה ר״ל מעמקותיך תם ונשלם יום שני:

ליום שלישי

אמנם ידעתי כי אתה · אלהי יעקב
כל יצרת ׃ אתה בורא ולא
נבראת · אתה יוצר ולא נוצרת ׃ אתה ממית
ראת כל תכלה · אתה מוריד שאול את תעלה ׃

ב 2 ונאמן

וְנֶאֱמָן לְהַחֲיוֹת מֵתִים אַתָּה · חַי וְלֹא תָמוּת חַי
וְלֹא מֵתָה ׃ וְעַל יְדֵי נְבִיאֶיךָ כֵּן הוֹדַעְתָּ וּמֵעוֹלָם
וְעַד עוֹלָם אַתָּה ׃ מַשְׁבִּיר וּמוֹלִיד וְלֹא נ
נוֹלַדְתָּ · מוֹחֵץ וְרוֹפֵא וְלֹא חָלִיתָ ׃ מָוֶת ד
וּמַדְוֶה אֵין לְפָנֶיךָ · תְּנוּמָה וְשֵׁינָה אֵין לְעֵינֶיךָ ׃
חֲלֹא מִקֶּדֶם אֵל חַי אַתָּה · מֵאֲשֶׁר בָּהּ לֹא נ
נִשְׁתַּנֵּיתָ ׃ וְעַד הָעוֹלָם לֹא תִשְׁתַּנֶּה · מ
מֵאֱלָהוּתָהּ לֹא תְהַגֶּה ׃ חָדָשׁ וְנוֹשָׁן לֹא נ
נִמְצֵאתָ · הִדַּשְׁתָּ כֹּל וְלֹא הוּדַשְׁתָּ ׃ לֹא
יָהֳלוּ זִקְנָה וּבַחֲרוּת · לְפָנֶיךָ גַּם שֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת ׃
וְלֹא חָלוּ בָהּ שִׂמְחָה וְעֶצֶב ׃

אמנם ידעתי וכולו עד ואת כל תבלה כב׳ ג׳ לא כלו שלמותיכם כלומר בשכל כברא כלם הוא קיים כיד כביאך שכ׳ יחיו מתיך וכבילתי יקומון להחיות מתים אתה כדאוקי ר׳ אליהו לר׳ חייא וכביו אמר משיב הרוח בשיב זיקא אמר מוריד הגשם אתא מיטרא אתחולו לומר מחייה מתים כזדעזע ה העולם אתא אליהו וטרדינהו אל חי ולא מתה אין זה צורך רק בשביל טועים העושים לאלקים משביר ומוליד פ״ה אני משביר ולא אוליד במתים מוחץ ו ורופא שכ׳ מחלתי ואני ארפא בתחיית המתים שיעמדו במומם ויתרפאו שכ׳ אז ידלג כאיל פסח תבוואה ושינה אין לעיניך כי השינה ממבע הגוף היא באה ו ואין שייך בנשמה כ״ש ביוצרם ועד העולם לא בשתנה שלא יאמרו שתי רשויות הן שהרי אין צריך לדבר שישתנה עבורו ואין עליו דבר שיכול לשנותו שכ׳ אני י״י לא שניתי חדש ונושן לא נמצאת כי׳ שאין חל עליו זמן חידשת כל שהעולם מחדש הוא ולא חלה בך שמחה ועצב לשון עצבון והוא ידוע לחכמי הטבע שהשמחה בא מן הטחול והעצב בא מריבוי חוק הקרייבים וכבר ידעת שאין גוף וטבעי הגוף אין שייכים אפילו בהנשמה כ״ש וכ״ש ביוצרה ובושן אינו שייך אלא על דבר שהיה חדש ועבר חדושו שמחה ועצב פי׳ אינך כמו אדם הכוכר שלפעמים שמח ש ולפעמים עצב כי כשמכעיסין אותו הרשעים צדיקים העושים רצונו הוא רואה כי כל מעשיהם יודע ומחשבותיהם שכ׳ ביחזקאל והיה ביום ההוא יעלו דברים על לבך ואמרת׳ אעלה אל ארץ פרזון מכאן שיודע הק״בה מחשבות העולם

ודמיון

וְדִמְיוֹן נוֹצֵר וְכָל דָּבָר קָצֵב ׃ כִּי לֹא יְסוֹבֵב
אוֹתְךָ גּוֹשֶׁם ׳ בְּכֵן לֹא תִּדְמֶה אֶל כָּל גֶּשֶׁם ׃
כָּל יְצוּרִים גְּבוּל סִבַּבְתָּם ׳ אֶל רֵאשִׁיתָם ר
וּלְאַחֲרִיתָם ׃ כִּי בְּרוּאִים כִּגְבוּל שַׂמְתָּם ׃
וְלִימֵי צְבָאָם גְּבוּל הִקַּפְתָּם ׃ וּלְךָ אֵין גְּבוּל ו
וּלְיָמֶיךָ ׳ וְלִשְׁנוֹתֶיךָ וּלְעַצְמֶיךָ ׃ עַל כֵּן
אֵינְךָ צָרִיךְ לַכֹּל ׳ לְיָדְךָ וַחֲסָדֶיךָ צְרִיכִים הַכֹּל ׃
וְהַכֹּל צְרִיכִים לְצִדְקוֹתֶיךָ ׳ וְאֵינְךָ צָרִיךְ ל
לִבְרִיּוֹתֶיךָ ׃ כִּי טֶרֶם כָּל יְצִיר חָיִיתָ ׳ לְבַדְּךָ
מְאוּמָה לֹא נִצְרַכְתָּ ׃ רֵאשִׁית וְאַחֲרִית בְּיָדְךָ ע
עֲרוּכִים ׳ אַתָּה בָּם וְהֵם בְּרוּחֲךָ תְּמוּכִים ׃
כָּל אֲשֶׁר הָיָה בָרִאשׁוֹנָה ׳ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה בָאַחֲרוֹנָה ׃
כָּל הַיְצוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם ׳ וְכָל דִּבְרֵיהֶם ו
וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם ׃ מֵרֹאשׁ וְעַד סוֹף תֵּדַע כֻּלָּם ׃
וְלֹא תִשְׁכַּח כִּי אַתָּה אֶצְלָם ׃ אַתָּה בְּרָאתָם וּלְבַדְּךָ
עֲרַכְתָּם ׳ לְבַדְּךָ תֵּדַע מְקוֹמָם וְדַרְכָּם ׃ כִּי
אֵין מִמְּךָ דָּבָר נֶעְלָם ׳ כִּי לְפָנֶיךָ נְכוֹחִים כֻּלָּם ׃
אֵין חוֹשֶׁךְ וְאֵין מָנוֹס וָסֵתֶר ׳ לָנוּס שָׁמָּה י
וּלְהִסָּתֵר ׃ אֶת אֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁ אַתָּה מוֹצֵא ׳
בְּלִי נְטוֹת עֲלֵיהֶם בְּעֵת שֶׁתִּרְצֶה ׃ כִּי אֶת הַכֹּל
בְּאֶחָד תִּרְאֶה ׳ רָחוֹק וְקָרוֹב אֵינְךָ נִרְאֶה ׃
כִּי עַל גּוֹי וְעַל עַם יַחַד ׳ תְּדַבֵּר בְּרֶגַע אֶחָד ׃
בְּרֶגַע תִּשְׁמַע כָּל הַקּוֹלוֹת ׳ זַעַק וְלַחַשׁ ת
תְּפִלּוֹת וּשְׁאֵלוֹת ׃ אַתָּה תָּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם ׳
בְּרֶגַע תַּחְקוֹר כָּל לְבָבֵיהֶם ׃ וְלֹא תְּאַחֵר עַל

מַחְשְׁבוֹתֶיךָ ׳ וְלֹא תִּתְמַהְמָה עַל עֲצָתֶיךָ :

רבל דבר קצוב פי׳ וכל דבר שיש לו קצבה כל כשה כשמה גושם גוף שיש לו גשמות וליתי כגלס פי׳ זמן כרוחך שרוכים מחוברים ולכך עירכם משל לבבלי שבכה מתמוכים לאחרים ולבסוף האחרים היו חפלים להסתיר ית עתמוכים אפילו מן הבבלי וטעו כי הבבלי ידע בכולם כן הש״י בלי כמות אין צריך לכמות שהרי הוא בכל ואין שייך הטייה אלא בדבר שיש לו קץ ואל החמה איך הוא בכל שהרי השורה לחס בתים עליו ותחתיו ותוך אין בו מקום רק שאין בו תים אבו אפילו בדבר גשמי :

וְאֵצֶל עֲצָתְךָ גְּזֵירוֹתֶיךָ ׳ לְקֵץ וּלְמוֹעֵד ס
קְרִיאָתְךָ ׃ וְכֻלָּם בֶּאֱמֶת בְּתוֹם וּבְיוֹשֶׁר ׳ מִבְּלִי
עַוֶּלֶת וּמִבְּלִי חוֹסֶר ׃ מִמּוֹדְךָ דָּבָר לֹא י
יְאַבֵּד ׳ וְדָבָר מִמּוֹדְךָ לֹא יִכָּבֵד ׃ כָּל אֲשֶׁר ת
תַּחְפֹּץ תּוּכַל לַעֲשׂוֹת ׳ וְאֵין מִי מוֹחֶה בְּיָדְךָ מִ
מֵעֲשׂוֹת ׃ יְכוֹלֶת יָיָ בְּחֶפְצוֹ קְשׁוּרָה ׳ וּ
וּבִרְצוֹת יָיָ לֹא אִיחְרָה ׃ אֵין דָּבָר סֵתֶר מִמּוּדְךָ נ
נִבְחַר ׳ עֲתִידוֹת וְעוֹבְרוֹת לְךָ הֵם יַחַד ׃ אֲשֶׁר
מֵעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם ׳ חֵן כֻּלָּם בָּהּ וְאַתָּה בְּכֻלָּם ׃
חֲדָשׁוֹת תַּגִּיד וְסוֹד תְּרַבֶּיךָ ׳ אֶל עֲבָדֶיךָ ו
וּמַלְאָכֶיךָ ׃ וְאֵינְךָ צָרִיךְ לְהַשְׁמִיעֲךָ ׳ דָּבָר
סוֹד וְסֵתֶר לְהוֹדִיעֲךָ ׃ כִּי לְךָ כָּל סוֹד יִגָּלֶה ׳
בְּטֶרֶם עַל לֵב יְצִיר יַעֲלֶה ׃ בְּלֵב כָּל נִבְרָא לֹא
תִּמָּצֵא ׳ וּמִפִּינוּ עָתָק לֹא יֵצֵא ׃ אֵין לוֹ קֵצֶה
וְלֹא יֶחֱצֶה ׳ לֵב לֹא יָסוּר וְאֵין פֶּה פּוֹצֶה ׃
בְּאֵין לוֹ רוּהִית וְאֵין לוֹ רְוָחוֹת ׳

ראצל עצתך גזירתך כמו שתפורש בסמך יכולת י״י בחפצו קשורה כו׳ ת תלית הסר ורס העבב ויתאחר גזירתו שתא יתגלא גזירה אחרת שהיא עונה יותר מן הראשונה וזה לא שייך כהש״י אלא עצתו עם גזירתו תיד לקץ ולמועד

ליום שלישי

ולמועד קריאתיך פי' למה שיקראו לו קץ לא יעבור ולא יעבר אותו המועד שבא' בעת חיה ולשרה בן פא"ל לקץ של דניאל ודבר ממך לא יכבד כלומר אין דבר כבד ע עליך כל אשר תחפוץ וכו' ולא כבשר ודם הצריך לחשוב תחילה אם יכול לעשות חפצו עבדיך מלאכיך יוסף ודניאל כי הנביאים נקראו מלאכי שנ' שלח מלאך לא תימצא שנ' החקר אלוה תמצא עמיכו לא עמק לשון סרה ויעתק לא יחכם כדפי' שהשי"ת למעלה ולמטה וכד' רוחות עד אין סוף ואין שייך לחלק וזהו כוונתינו שאנו אומר השם אחד בק"ש באין לו רוחות פי' אין לומר עליו זה מזרחו אפילו בנשמות טרם כניסתם לגוף ואחרי הפרדם ממנו לפי שאין גוף כ"ש ביוצרם שברי אין לו גוף ואין לו סוף כדמסיק. ואין בו שיחות שיפיר שיאמר אדם דבר זה סיפר לי ס"ק כי הוא נעלם מעין כל כ"א אין לו דיבור אפילו עם מלאכים כי לפי ה הדמיון שרואה המלאכים זיו שכינה יודע רצון הש"י דכתיב אשר מחזה שדי יחזה ויודע דעת עליון כי לפי מעשיו של אדם מראה ומסבר פנים שנ' יגילך מה כל זה אם אדם משחק אף כלו משחק וזהו שאמר אה"י אשר אה"י כשם שאתה הוה עמי כך אני הוה עמך ומהו מחזה שדי יחזה והלא כתיב ובשתים יכסה פניו א אלא המלאכים רואים השם כדמיונים על דמות מראה מזל האדם ומכירים לפי' ה המראה מה שהשם גוזר עליהם וזה שאמר הכתו' הכרת פניהם ענתה בם ו וכתיב פני י"י בעושי רע ובשתים ינחל להם דמות אדם מסכה פניו ותשלחנו ולטובה ולחיים מראה מזלו בדמות כאור פני מלך חיים וזה שאומר האר פני' ונושעה כי ע עמך מקור חיים וגו' וזהו שיסד המשורר החסיד אין לו שיחות לדבר עם המלאכים כי אם מוכיחות :

וְאֵין לוֹ שִׂיחוֹת כִּי מוֹכִיחוֹת ׃ לְמֵרָחוֹק מִי
יִשָּׂא דֵעוֹ · לְלֹא הַחִלָּה וְלֹא סוֹף לְהַגִּיעוֹ ׃
אֲגוּדִים אֲחוּדִים תָּוֶךְ וְסוֹף וְרֹאשׁ · פֶּה וְלֵב אֶבְלוֹם
מִדְּרוֹשׁ וּמֵחֲרוֹשׁ ׃ גֹּבַהּ וְעֹמֶק נֶעֱצָים בְּסוֹבֵב ·
חֲכַם לֵב וְנָבוֹן לֹא יְלֻבַּב ׃ סוֹבֵל הַכֹּל וּמָלֵא אֶת
כֹּל · וּבְחַיּוֹת הַכֹּל אַתָּה בַּכֹּל ׃ אֵין עָלֶיךָ וְאֵין
תַּחְתֶּיךָ · אֵין חוּץ לָהּ וְאֵין בֵּינוֹתֶיךָ ׃ אֵין
מַרְאֶה וְגַב לְיַחוּדֶךָ · וְאֵין גּוּת לְעֹצֶם יִחוּדֶךָ ׃
אֵין בְּתָוֶךְ מִמְּךָ נִבְדָּל · וְאֵין מָקוֹם רַק מִמְּךָ נֶחְדָּל ׃
מִקְרֶה וְשִׁינּוּי אֵין בְּךָ נִמְצָא · וְלֹא זְמַן וְאֵירַע
וְלֹא כָּל שְׁמִצָּה ׃ כָּל זְמַן וְכָל עֵת אַתָּה מְכִינָם ·
אתה 4 ב

אַתָּה עוֹרְכָם וְאַתָּה מְשַׁנָּם ׃ כָּל מַדָּע לֹא יַשִּׂיג
אוֹתְךָ ׳ וְאֵין שֶׂכֶל אֲשֶׁר יִמְצָאֲךָ ׃ כְּמוֹתְךָ
הַבְמָתֶיךָ ׃ כִּגְדֻלָּתֶךָ בִּינוֹתֶיךָ ׃ חֲכַם לֵבָב
אַתָּה מֵאֵלֶיךָ ׳ חַי מֵעַצְמָךְ וְאֵין בִּלְעָדֶיךָ ׃
זוּלַת חָכְמָתְךָ אֵין חָכְמָה ׳ בִּלְתִּי מְזִימָּתְךָ אֵין
מְזִימָּה ׃ חָלַקְתָּ בְּלֵב חֲכָמִים שֶׂכֶל ׳ רוּחֲךָ
תְּמַלְּאֵם וְדַעְתָּם תְּסַכֵּל ׃ מִבַּלְעָדֵי כֹּחֲךָ אֵין
גְּבוּרָה ׳ וּמִבַּלְעָדֵי עֶזְרְךָ אֵין עֶזְרָה ׃ אֵין
נִכְבָּד כִּי אִם כִּבַּדְתּוֹ ׳ וְאֵין גָּדוֹל כִּי אִם גִּדַּלְתּוֹ ׃
כָּל יְקָר וְכָל טוּב מִיָּדֶיךָ ׳ לַאֲשֶׁר תַּחְפֹּץ ע
עֲשׂוֹת כַּחֲסָדֶיךָ ׃ אֵין חֵקֶר לִגְדֻלָּתֶךָ ׳ וְאֵין
מִסְפָּר לִתְבוּנָתֶיךָ ׃

בו מורביחות אין להוכיח ע״י שום שיחה לריבוי עצמותו ותה סול כ
כעוני׳ נסובב כלא׳ נס״י כעין הוכו בתחילתו אבלוס ט
מדוס ותלורוס פי׳ אסגור לפי שהוא כנד עבינו ואין להשיג דבר שהוא כנד ט
עבעו כשכים נסובב כי הוא אחד כדפר׳ תשל לדבר כדורי שאין לא ראש וקלה כבוב
לא ילבב מלפון שב׳ ותירוס יכובב בתולת נסובב שהוא סובב את העול׳ אתה ערב׳
כלומר לישראל שא׳ יקיימו התורה לא ירדו לגיהנם ואין כגילך פי׳ דוגמתיך ח
חכם לב זה הק׳ לא ילבב בלב אדם זמן ואירע צריך לו לאדם מה שאין כן בק׳ כי
ברגע אחד עושה כל כל זמן וכל עת שהרי פי׳ הזמן נברא עם הברואים וקודם ל
לכן לא שייך לומר זמן ׃

אֵין עוֹד זוּלַת הֲוָיוֹתֶיךָ ׳ חַי וְכָל תּוּבַל
וְאֵין בִּלְתֶּךָ ׃ לִפְנֵי חֶבֶל אַתָּה הָיִיתָ ׳ ו
וּבִהְיוֹת חֶבֶל כָּל מִלֵּאתָ ׃ לֹא לִיחַצּוּךָ וְלֹא ה
חִנּוּךָ ׳ יְצוּרֶיךָ אַתְּ לֹא מִיעֲטוּךָ ׃ בַּעֲשׂוֹתְךָ
כָּל לֹא נִבְדַּלְתָּ ׳ וּמֵהוֹה בִּמְלַאכְתֶּךָ לֹא נֶחְדַּלְתָּ ׃
בעשותך

ליום שלישי

בַּעֲשׂוֹתְךָ אֶת הַשָּׁמַיִם • אֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַמַּיִם ׃
לֹא קֵרְבוּךָ וְלֹא רִחֲקוּךָ ׳ כִּי כָּל קִירוֹת לֹא י
יַחַלְקוּךָ ׃ זֶרֶם מַיִם לֹא יִשְׁטְפוּךָ ׳ וְרוּחַ
כַּבִּיר לֹא יַחְרְפוּךָ ׃ אֵת כָּל טְנוֹפֶת לֹא תְטַנְּפֶךָ ׳
אֵשׁ אוֹכְלָה לֹא תִשְׂרְפֶךָ ׃ לַהֲוָיָתְךָ אֵין ח
חִסָּרוֹן ׳ וּלְיִחוּדְךָ אֵין יִתָּרוֹן ׃ כְּמוֹ ח
חַיִּיתָ לְעוֹלָם תִּהְיֶה ׳ חוֹסֶר וְעוֹדֶת בְּךָ לֹא י
יִהְיֶה ׃ וְשִׁמְךָ מְעִידְךָ כִּי חַיִּיתָ ׳ וְהֹוֶה וְתִהְיֶה
וּבְכָל אַתָּה ׃ הֹוֶה לְעוֹלָם וְכֵן נוֹדַעְתָּ •
נְעִידְךָ וְכֵן בְּךָ הֵעַדוֹתָ ׃ שֶׁאַתָּה הוּא וְהֹוֶה ב
בַּכֹּל ׳ שֶׁלְּךָ הַכֹּל וּמִמְּךָ הַכֹּל ׃ שֵׁמוֹת
יְקָרְךָ יַעֲנוּ וְיַגִּידוּ • בְּתוֹקֶת יְקָרְךָ בְּךָ יַסְהִידוּ ׃

אין עוד זולת הוייתך כי כך הכל תמיד תלוי ולא כאומן שבנה בית ו
ואחר כך אין הבית צריך לאומן אלא השם יתברך ברא כל י
וצריכי׳ להוייתו תמיד לא לחבוק ולא הטוק אפילו על הבשמה כל שכן ביוצרה לא
ריחקוך שהרי הוא בכולם לא יחלקוך אין חומה חוצץ בפני יחודי׳ כי הוה ה
הוא בכל כמו שמש העובר בקיר דרך זכוכי׳ ואין חוצץ בפני אור השמש לא ת
תטנפיך השמש זורחת בטיט ואינה מלכלכת קו׳ לסבינה עוד אין סייך כ
באור המאיר שהרי אפילו בהרגשים כל הטינוף ומתיאום לראייה אינו מטונף לחוש
השמיעה ואין בתאום לשמיעה כתאם לריח וכל אילו לגוף כל שכן בנשמה וכל ש
שכן ביוצרה להוייתך אין חסרון וליחודך אין יתרון כמה שהשם יתברך יודע
העתידות איכה מחייב הבחרה ומזה כיתר השאלה למה יענש רשע וז״ל דומיון
השם יתברך גוזר על ראובן לחיות ע׳ שנה אף כי ידע שמזלו יוכחש וימות תוך
שנה כזה לא יהיה חסרון הש״י וכן להפך וליחודים אין יתרון השם גוזר עליו ל
לחיות שנה אף כי גלוי לפניו שעתיד להחיות ולהוסיף על שנותיו ע׳ שנה ואין וז
יתרון על גזירות יחודיו פי׳ שיהיה גזירותיו בטילה כמו מלך כ״ו וזה אין חסרון כ
בחוקו כי הוא בפועל תמיד לפי רצונו ובפי מעשה האדם הוה ותהיה והוה בכלל פי׳
שם המיוחד כאשר ידוע למבינים והעדות של אני י״י ובכלל פי׳ כמו שמסיים והולך
שמות יקרך יענו ויעידו פי׳ זהוא שם אהיה דע שאין חילוק בין י״י לאהיה פי׳ א
אני הוה והצירוף א׳ של איתן שאין נכנס בכלל עבר ועתיד ושם של אדני בחורית פ
פי׳ אדון נ

ליום שלישי

כי׳ אדון שלי אבל כ׳ קיתונה או הוא קודש ופי׳ אדון כל כ׳ כפתח משמש לשון רבי׳ ו
וחיל כמו שתכיכו נבי לוט יה׳ תקיף אל כח אלקים כי׳ מנהיגו ושופט שדי די ל
לעבתו ואין צריך דבר כשלם יום שלישי

ליום רביעי

ארומם אלהים אבי ואלי • אנוה
אלהי צורי וגאלי ; אאהר
אלהי השמים • והארץ בכל יום פעמים ;
אל חי אחד בראנו • אביר יעקב אב לכלנו ;
אדוננו אדון כל הארץ • מה אדיר שמך בכל
הארץ ; אין כאל אש אכלה וקנא • לעולם
יי אמת אל אמונה ; אורי וישעי מעוז חיי •
עליו תלוים כל מאויי ; אלהים אמת הוא
אלהים חיים • לא יכילו זעמו גוים ; אדיר
ואמיץ כח ורב אונים • אלהי האלהים ואדוני
האדונים ; אלה עושי אישי ובועלי • אלהת
בעידי שומרי וצילי ; בורא כל ויצראל ג
גואל • ברוך אלהים אלהי ישראל ; בורא
רוח וחרים יוצר • וממך מזימה לא יבצר ;

ארומם וכו׳ אלהי האלהים שרי מעלה המתוכים לשפוט העולם והוא ש
שופט עליון אדוני האדונים הם שופטים הטבעים המנהיגים
העולם הוא אדון עליהם ובידו לשכות כולם שותרי וכלי פירושו לעיל בעמוד יום ג׳

גאה משיב גמול על גאים ; על הרמים
ועל הנשאים : גבור בקומו לערוץ בעברה •
בהדר גאונו מי לא יירא ; גבוה כל אשר ת
תחתיו

תַּחְתָּיו נוֹשָׂא · וְגָדוֹל כֹּחַ גְּדוֹלוֹת עֹשֶׂה ׃ גָּדוֹל
הוּא וּשְׁמוֹ בִּגְבוּרָה ' אַרְיֵה שָׁאַג מִי לֹא יִירָא ׃
דּוֹרֵי הַגּוֹל הוּא מֵרְבָבָה ' אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד
קְדוֹשִׁים רַבָּה ׃ דַּיָּין יָתִיב בְּעַתִּיק יָמִין '
וּצְבָאָיו עַל שְׂמֹאל וְעַל יָמִין ׃ הָדָר הוּא לְכָל
חֲסִידָיו . הֲדָרוֹ וְהוֹדוֹ עַל עֲבָדָיו ׃ הוּא אֵל
אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לַכֹּל . בָּשָׂר שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה מִכָּל ׃
וַדַּאי וָתִיק יוֹדֵעַ וָעֵד · יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד ׃
וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֵינוּ ' לְהִלָּחֵם מִלְחֲמוֹתֵינוּ ׃
זוֹכֵר לְעוֹלָם בְּרִית רִאשׁוֹנִים ' כְּיוֹם אֶתְמוֹל לוֹ
אֶלֶף שָׁנִים ׃ זֶה אֱלֹהֵינוּ וְלוֹ קִוִּינוּ . וְזִמְרַת
יָהּ יוֹשִׁיעֵנוּ ׃ חֵלֶק יַעֲקֹב יוֹצֵר הַכֹּל ' חַנּוּן יְיָ
וְחָסִיד בַּכֹּל ׃ חַי הָעוֹלָם יְיָ חֶלְקִי · חָכָם הָרָזִים
יְיָ חִזְקִי ׃ טוֹב וּמֵטִיב הַמְלַמֵּד דֵּעָה · טְהוֹר
עֵינַיִם מֵרְאוֹת בְּרָע ׃ יָשָׁר יְיָ וְיָשָׁר דְּבָרוֹ '
יְדִידֵי יְדִידוּת מִשְׁכְּנוֹת דְּבָרוֹ ׃ יוֹעֵץ וְגוֹזֵר מִי
יְפִירֶנָּה ' וְיַחְתּוֹת וְיִפְעַל וּמִי יְשִׁיבֶנָּה ׃ יָפֶה
דוֹדִי יָפְיוֹ וְטוּבוֹ · יִרְאוּ וְיֶחֱזוּ לְצִיּוֹן בְּשׁוּבוֹ ׃
כְּגִבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת · יָעִיר קִנְאָה
לַעֲשׂוֹת נְקָמוֹת ׃ כְּנֶשֶׁר עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים ·
נָשָׂא עֲבָדָיו יְיַשֵּׁר הֲדוּרִים ׃ כַּבִּיר כֹּחַ לֵב כְּמוֹ
שַׁחַל · כְּלָבִי וְכַאֲרִי וְרוּחוֹ כְּנַחַל ׃ כַּדּוֹב
שַׁכּוּל וּכְנָמֵר שׁוֹקֵד ' דְּבָרוֹ לַעֲשׂוֹת כְּמַקֵּל
שָׁקֵד ׃ כְּאֶרֶז בָּחוּר כִּגְדֻלָּתוֹ · כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן
עַנְוְתָנוּתוֹ ׃ כְּתַפּוּחַ בְּרֵיחוֹ עוֹז אַהֲבָתוֹ ·

על ישראל גם גאותו ׃ כתפוח בעצי היער ׳
בן דודי עם יושבי שער ׃ כביר כח לב ל
למרגיזי אל ׳ נוקם ונוטר ובטל הוא לישראל ׃
בוסי מנת חלקי וגורלי ׳ אני לדודי נחלת ו
ודודי לי ׃ בכודי יי׳ לא אמירנו ׳
האמרנוהו והאמירנו ׃ כאריה ישאג וככפיר
ינחם ׳ אל יחי כגר וכאיש נרחם ׃ כרועה
גבור אשר לא יוכל ׳ צאנו להציל והיה ל
למאכל ׃ כגבור אין איל וכאורח ׳ נס
וכורח מר וצורח ׃ כאריה משחית וככפיר ל
לעוזביו ׳ כרקב גם כעש לאויביו ׃ כי
כאישון עינו נוצר מיחליו ׳ כנשר ירחף על
גוזליו ׃ כשמיר ושית צרים ימגן ׳ כצפורים
עפות לעירו יגן ׃ כגשמי נדבה לנו יבא ׳
כמלקוש וכטל לדבקים בו ׃ כנשר ירחף על
גוזליו ׳ ובצל כנפיו יחסיון מיחליו
כצפורים על עירו יגן ׳ ובצל כנפיו רננות נגן ׃

גאה מושיב נטול על נאים כבוכב נגר שאת׳ אעלה על דיותי עב אדמה לש עליון כטרד תבני אדם תחתיו כושא אין ל
לפרש בתקו׳ ספרי הוא בכל אלא פי׳ במדרגה דרך משל כמו שהעם תחת המלך דגול
הוא זה הק׳בה כדגל הם לך בראש העם כן ה״ק וי״י הולך לפניהם דיין יתיב
כעתיק פי׳ על דרך מראה כבודו בנביאים עתיק בפי׳ נית׳ פס״תס ״ודאי גימט׳ א
אהיה ותיק יה״וד בא״כם בגמי׳ הותיק א׳ יותר כי הוא יחיד בעולמו ׃
יחתוף נאוב יחתוב כמו יחטוף ויפר הדורים פי׳ עקומים כמו סדורה דבכתא

לצבי ולעופר דומה דודי ׳ כי יקדמני אלהי
חסדי ׃ לפני עמו יישר הדורים ׳ ויינשאם
על

על כנפי נשרים ; לעולם הוא חלקי וצור ל
לבבי ׳ כלה שאירי לו ולבבי ; לברו יי
הוא ונפלאות גדולות ׳ עושה ורב נוראות ;
מקום ומעון לעולמיך ׳ ואין יודע את מ
מקומך ; מוראי אל רועי ונוצרי ׳ צור
ילדני מחוללי ויוצרי ; מרום ומעוז מעונת
ומחסי ׳ מגדל עוז שם יי מנוסי ; מלך
יעקב משגב לנו ׳ הוא מחוקקנו ומושיענו ;
מגדל ישועות ומשען יהיה לי ׳ מבטח א
אלהים יי חלי : מושל עולם מלכותיך :
בכל דור ודור ממשלתיך ; מי יתנך כאח לי
בצרה ׳ הושע כי לא ירך קצרה ; מקור
חיים ומקוה ישראל ׳ לא אעזוב כי מעזי אל ;
מגן ישעי וקרן גאוה ׳ לשמך ולזכרך נפש
תאוה ; מגן לכל החוסים בו ׳ אשרי א
אדם אשר עוז לו בו ; כביר ונעים נאור
ונורא ׳ נאדר ונאזר אל בגבורה ; נאמן
נצח ישראל לא ישקר לו ׳ אשרי כל חוכי לו ;
נצח ישראל האל הנאמן ׳ מאלהיו לא י
יחודה אלמן ; נפלא על כל הנפלאים ׳
ומתנשא על כל הנשאים ; נקדש ונערץ
אלהי קדושי ׳ נכון ונשגב יי כסי ;

לצבי ולעופר כמי קטן המתהר לדלג וכן הק"בה ידלג מקץ לקץ
כלה לשון חמדה מקום פי' הק"בה הוא מקומו ו
תעוכו של עולם ואין העולם מקומו פי' שאני ירא מתכו ונאים כדהם אותיות אדם
הישן תי יתנך כאח לי לצרה כיוסף שעשה טובה לאחיו בצרה אע"פ שעשו לו רעה
ובאור 3 ג

ליום רביעי

ובאור לשון גבורה כיאר מקדשו כאמן בג"י בק"ס בא"ת ב"ש ב"קס בני של"י ב"קס ס"ת "אברהם "יצחק "יעקב ככח ישראל חזק כלומר ישראל שנקראים ישורון וכנה כנחים כי הדבר חזק וקייס לעולם כפלא על כל כפלאים , כפלא ב בני' בב"ע א' חסר על שם לעשה כפלאות גדולות לבדו

נוקם ונוטר ובעל חימה · לצריו ואויביו איש
מלחמה ; גרי יי בחלו גרו . עלי ראשי וגר
לרגלי הברו ; סומה וסועד יי סלעי · סובל
וסולה ונושא פשעי : סחדי יי סלעי וסתרי ·
חסיד וצדיק סעדי וסברי ; סעדינו ומצודתנו ·
עזרתינו ומפלטינו ; עיזון וגבור עזי ועזרי ·
עליון עוז לי ואל יהי עירי : עיר וקדיש שת
סביביו סתר · אבן אתה אל מסתתר ; עד
ממהר גמול לשלם לאויביו · שומר ברית
וחסר לאוהביו : פודה את אברהם ידידו ·
חוה יפרח את ישראל עבדו : פחד יצחק יתן
פחדו · על צרי בני יעקב עבדו ; פועל
חוקר ודורש ובודק · כל חלבבות לו אתן צדק ;
צרור המור אשכול הכופר · נותן לעמו צריו
כופר ; צח ואדום דודי בצבא ואות · על
כן נקרא יי צבאות ; צדיק יי הצור תמים ·
אבטח עדי עד בצור עולמים ; כל צבא השמים
משתחוים לו · שרפים עומדים ממעל לו ;
קדוש הוא בכל מיני קדשות · בתוה שלוש קדוש
משלשות ; קיים לעלמא אלה חייא · מרי
דעלמא ומריה דשמיא ; קוני מרחם וקנא
לשונאיו · קרן ישעי וקרוב לקוראיו :

נוקם

נוסח לא שהוא משתנה לכוחם אלא כ' למקבלי' כך כאילו לשון אורה כ
כלומר כבר האיר הדרך שלא יגוף רגליו יהי ערי פי' שומריך וכמו
עירין וקדישין כשהשם רוצה לעורר לב האדם לשוב בתשובה שולח מלאכים אליו ב
בחלום ועל שם זה נקרא עירין כי הם מעוררין וקדוש הם מלאכים הקרובים לשם
יתברך ועל זה מסיים שם סביביו שהר פי' מגוה למלאכים שיעוררו לב האדם בכתר
ים מפורשים אל משמור מלבבו חוב של ישראל וממתין אולי ישובו ער בני' ב
גוזר דין עירין בני פסק'כים לכך נקראת רוח פסקנים שמכרעת בין המלאכים
כשמקלקלין מחייבים ומקלקלין מזכין והוא של' בדניאל ובזירת עילאה הוא כמו שהוא
פסקת כך גוזרין למעלה לכך נקראת רוח פסקנים

רָחוֹק מִכָּל רְאוֹת כָּל רוֹאֶה · כִּי רָם יְיָ וְשָׁפָל
יִרְאֶה ׃ רוֹעִי יְיָ לֹא אֶחְסַר כֹּל · וְרַב כֹּחַ וְרַב
חֶסֶד לַכֹּל ׃ רַחוּם יְיָ וְרוֹפֵא מְחַבֵּשׁ · לְשְׁבוּרֵי
לֵב וְעָוֹן כּוֹבֵשׁ ׃ דּוֹדִי כֻּלּוֹ הוּא מַחְמַדִּים ·
מִשְׁפָּטָיו אֱמֶת מְתוּקִים וְנֶחֱמָדִים ׃ רִאשׁוֹן וְ
וְאַחֲרוֹן מֵעוֹלָם וָעֶד · עוֹלָם אַתָּה אֵל שׁוֹכֵן עֲדֵי
עַד ׃ שַׁלִּיט מֶלֶךְ שְׁמַיָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר ·
לֵית אֱנָא מְשַׁבַּח מְרוֹמָם וּמְהֻדָּר ׃ שֶׁמֶשׁ וּמָגֵן
יְיָ אֱלֹהִים · מַשְׁפִּיל רָמִים וְעֵינֵי גְבוֹהִים ׃
שַׂגִּיא כֹחַ מְצָאנוּהוּ · יַשְׂגִּיב בְּכֹחַ מִי כָמוֹהוּ ׃
שְׁלֹמֹה שְׁמוֹ כִּי שֶׁלּוֹ שָׁלוֹם · כִּי יְדַבֵּר אֶל
חֲסִידָיו שָׁלוֹם ׃ שֵׁם יְיָ אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה ·
תּוֹעֲפוֹת רְאֵם לוֹ כַּכְּפִיר וּכְאַרְיֵה ׃ שַׂדַּי מְאוֹרֵי
וּמַלְכִּי וְאֵלִי · הַלְלוּיָהּ שְׁמוֹ נַפְשִׁי הַלְלִי ׃ ·
תִּתַּמָּם עִם יוֹשְׁבֵי נְטָעִים · הַשָּׂרִיגִם הֵם שׁ
שְׁלֹשֶׁת רֵעִים ׃ תִּתְחַסֵּד וְתִתְחַבֵּר עִמָּם · וְעִם
עִקְּשִׁים תִּתַּפַּל לְחֻמָּם ׃ תָּמִים דַּרְכְּךָ תַּקִּית כִּי
כֹל · תּוּכַל לְבַדְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת כֹּל הוֹחַלְתִּי
וְסִבְרִי וְתִקְוָתִי · תַּאֲוַת נַפְשִׁי וּתְשׁוּקָתִי ׃

ג 4 תחלתי

לְיוֹם רְבִיעִי

תְּהִלָּתִי תִּפְאַרְתִּי וְעֻזִּי · מִמְּעֵי אִמִּי גּוֹחִי וְגוֹזִי ׃
תְּמִים דֵּעוֹת אֵל דֵּעוֹת אֶחָד · כָּל חֲלִבְבוֹת ד
דּוֹרֵשׁ יַחַד ׃

רחוק לפי' שהוא בכל רחוק הוא מסכל להשיגו ש"וס עושה שלום במרומיו שר של אש ושל מים ובכסאו אריה ושור ושלום ביניהם א אפי"ה בני א"י

ליום חמישי

מִי כָּמוֹךָ דֵּיעָה מוֹרֶה · נִיב שְׂפָתַיִם אַתָּה בּוֹרֵא ׃ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ עָמְקוּ וְרָמוּ · וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמוּ ׃ לֹא לִמְּדוּךָ חָכְמָתֶיךָ · לֹא הֱבִינוּךָ תְּבוּנָתֶךָ ׃ לֹא קִבַּלְתָּ מַלְכוּתֶךָ · לֹא יָרַשְׁתָּ מֶמְשַׁלְתֶּךָ ׃ לְעוֹלָם יָאֶה לְךָ לְבַדֶּךָ · וְלֹא לַאֲחֵרִים כְּבוֹד הוֹדֶךָ ׃ וְלֹא תִתֵּן לֵאלֹהִים אֲחֵרִים · תְּהִלָּתֶךָ לַפְּסִילִים וְזָרִים ׃ וְכָבוֹד חֲדַר וְגַם כָּל יְקַר מֵאִתָּה ו
וּכְבוֹדְךָ לֹא לְזָרִים אַתָּה ׃ אַתָּה תָּעִיד בִּיהוּדֶיךָ · וְתוֹרָתְךָ לְעַבְדְּךָ ׃ אֱלֹהֵינוּ עַל יְחוּדֶיךָ · אַתָּה עֵד אֱמֶת וַאֲנַחְנוּ עֲבָדֶיךָ ׃ לְפָנֶיךָ לֹא אֵל קְדָמוּךָ · וּבִמְלַאכְתְּךָ לֹא הָיָה אֵל עִמָּךְ ׃ לֹא נוֹעַצְתָּ וְלֹא לוּמַדְתָּ · בַּחוֹשֶׁךְ בָּרָאתָ כִּי נ
נִתְכַּוַּנְתָּ ׃ מִמַּעֲמַקֵּי מַחְשְׁבוֹתֶיךָ · וּמִלְּבַד כָּל פְּעֻלָּתֶךָ ׃ קְצוֹת דְּרָכֶיךָ הֲלֹא חֲקַרְנוּ · וּמִמַּעֲשֶׂיךָ הֵן יָדַעְנוּ ׃ שֶׁאַתָּה אֵל כָּל יָצַרְתָּ · וְלַעֲשׂוֹת מְלַאכְתֶּיךָ לֹא לָחַצְתָּ ׃ כִּי הָיִיתָ לִפְנֵי הַכֹּל ·

כבוד

ליום חמישי

בכ׳ור הודיך כבודי לאחר לא אתן שלא יאמר אלכי אחד יהו׳ אחד כל יק״ר זו תורה דכתיב יקרה היא מפנינים אתה תעיד ביחו״דיך שאמר אנכי י״י אלקיך שאתה אל כל יב״רת בידוע אצל החכמים שהשמים ושמי השמים עם כל הגלגלים מקיפים הארץ משש קצותיה והארץ באמצע וכן ג׳ יסוד אמ״ש ת תחילות בריאות׳ שהם מקיפים הארץ עד אמרו יקוו המים פי׳ שלא יהיו מקיפים בשאר יסודות וזהו כנגד הטבע וכהא׳ גבול שתתה כל יכסון חלד כל זה ידענו

וְגַם בְּאֵין כָּל לֹא נִצְרַכְתָּ כָּל ׃ כִּי מֵאַהֲבַת עֲבָדֶיךָ ׳
כָּל בָּרָאתָ לִכְבוֹדֶיךָ ׃ וְלֹא נוֹדַע אֵל זוּלָתֶיךָ ׳ וְאֵין
כָּמוֹךָ וְאֵין בִּלְתֶּךָ ׃ וְלֹא נִשְׁמַע מֵאָז וְהָלְאָה ׳
וְלֹא קָם וְלֹא נִהְיָה וְלֹא נִרְאָה ׃ וְגַם אַחֲרֶיךָ לֹא
יִהְיֶה אֵל ׳ רִאשׁוֹן וְאַחֲרוֹן אֵל יִשְׂרָאֵל ׃
בָּרוּךְ אַתָּה יָחִיד וּמְיוּחָד ׳ יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד ׃
אֲשֶׁר מִי יַעֲשֶׂה כְּמַלְאֲכְתֶּךָ ׳ כְּמַעֲשֶׂיךָ ו
וְכִגְבוּרֹתֶיךָ ׃ אֵין יָצִיר זוּלַת יְצוּרוֹתֶיךָ ׳ וְאֵין
בְּרִיאָה כִּי אִם מְלַאכְתֶּךָ ׃ כָּל אֲשֶׁר תַּחְפּוֹץ ת
תַּעֲשֶׂה בַּכֹּל ׳ כִּי אַתָּה נַעֲלֵיתָ עַל כָּל ׃ אֵין
כָּמוֹךָ וְאֵין בִּלְתֶּךָ ׳ כִּי אִם אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ ׃
אַתָּה הָאֵל עוֹשֵׂה פֶלֶא ׳ וְדָבָר מִמְּךָ לֹא יִפָּלֵא ׃
מִי כָמוֹךָ נוֹרָא תְהִלּוֹת ׳ אֱלֹהִים לְבַדְּךָ עוֹשֶׂה
גְּדוֹלוֹת ׃ אֵין אוֹתוֹת כְּמוֹ אוֹתוֹתֶיךָ ׳ אַתְּ
אֵין מוֹפֵת כְּמוֹ מוֹפְתֶיךָ ׃ אֵין תְּבוּנָה כִּתְבוּנָתֶךָ ׳
אֵין גְדוּלָה כִּגְדֻלָּתֶךָ ׃ פּוֹעֵל וְדוֹרֵשׁ חוֹקֵר ו
וּבוֹדֵק ׳ כָּל הַלְּבָבוֹת אֶתֶן לוֹ צֶדֶק ׃ כִּי מְאֹד
עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ ׳ וְגָבְהוּ דַרְכֵי אוֹרְחוֹתֶיךָ ׃
אֵין גַּאֲוָה כְּמוֹ גַאֲוָתֶךָ ׳ אַתְּ אֵין עֲנָוָה כְּעַנְוְתָנוּתֶךָ ׃
אֵין קְדֻשָּׁה כְּמוֹ קְדֻשָּׁתֶךָ ׳ אֵין קְרִיבוּת כִּקְרִיבוּתֶךָ ׃
ח אין

ליום חמישי

אין צדקה בצדקותיך · אין תשועה בתשועתיך ;
אין זרוע בזרועותיך · אין קול ברעם גבורתיך ;
אין רחמים ברחמנותיך · אין חנינה בחנינותיך :
אין אלהות באלהותיך · אין מפליא כשם
תפארתיך ; כי שמותיך אלים מרוצים ׳

לא נצרכת פי׳ לחנת נעבור כי לא נכרכת כי״ שמותי׳ אלי׳ ״מרוצים יש
תפרסים בשעת שאת׳ זוכר הלחוכים בגולה ואז התלאכים ם
הנקראים אלי׳ הם מרוצים ומזכירים שמך הם מדת הרחמים כדי שתתגלגל רחמים

בזוכרך להרצים לחפליא נחוצים ; וחאויב
והחרטום לא ילחצוך · בכל שם ולהט לא ינצחוך ;
לא ינצחוך כל החכמים ׳ כל חקושרים והחרטמים ;
אתה משיב אחור חכמים ׳ ולא יוכלו לך
עדומים וקוסמים : להשיב לאחור מזימותיך ׳
להפר עצת סור גזירותיך ; מדעתך לא י
יעמדוך ׳ ולא ימחרוך ולא יאחרוך ; עציך
הפר עצת כל יועצים · ועוזר מהליש לב
אמיצים ; אתה מצוה ופחדך משוה ׳ אתה
מקוה ואינך מקוה ; בכל היצורים וכל ע
עניינם · וכל יקר אשר בה אין דמיונם : לא
מהשכותם מחשבותיך · כי אין בורא זולתיך :
ואין דמיון נפלא אלהינו ; ואין חקר נשגב
אדונינו : סתום מכל סתום ועמוס · מכל
עמוס ומכל כמוס : דק מכל דק וצפון מכל ׳
צפון ויכל מכל יכל ; נשגב מכל נשגב ונעלם ׳
מכל נעלם ושמו לעולם ; גבוה מכל גבוה ועליון .
מכל

מִכָּל עֶלְיוֹן וּמִכָּל הֶבְיוֹן ; חָבוּי וְעָמוֹק מִכָּל
עָמוֹק · לֵב כָּל דֵעַת עָלָיו הָמוֹק ;

לחפליא כחוכים פי' להבין קץ הפלאות בעית' אחישנ' פי' אחר 'אל'ס ת
'מרוכים חוקים מלאכים המתוכים 'לחוכים כלומר כשמזכירין ע'
שמותיו אז הם חלוני' להפליא בעלי' כדאמר אמ' שם ואבלע בארזא ואמרינן כתי' בינסכ'
חולין אמר שם והתירו ורבע והחלק אביטי הזכיר שם ואוקמי' לדוד בין שמים וארץ
'ואסוף זה סרעום לא יכלחוך בעלי כשפים לעלות קודם ותן אשר יקבת ואגיל' סיתם
פעולת' בשם המפורש אינם יכולים לעשות אלא כרכון הש' כלאמה באיכה רבתי בשע'
הזורין חילק שרי מעלה וכש' בעלי כשפים בלעם ראש הקוסמי' אמר לא אוכל לעבור
וכן חרטומי מצרי אמרו אצבע אלהים היא

שֶׁאֵין שֶׂכֶל מַדַּע וְחָכְמָה · יְכוֹלִים לְהַשְׁווֹת לוֹ
כָּל מְאוּמָה ; לֹא מַשִּׂיגִים אֵיה וְכַמָּה · לֹא
מוֹצִיאִים לוֹ דָּבָר מְזִמָּה ; מִקְרֶה וְעַרְעַר וְשִׁינּוּי
וְטָפֵל · הֶבֶי וּמִסְמָה אוֹר וְגַם אוֹפֶל ; לֹא מוֹצְאִים
לוֹ מַרְאֵיהוּ צֶבַע · וְלֹא כָּל טֶבַע אֲשֶׁר שֵׁשׁ וְשֶׁבַע ;
לָכֵן נְבוּבוֹת כָּל עֶשְׁתּוֹנוֹת · וְנִבְהָלוֹת כָּל ה
חֶשְׁבּוֹנוֹת ; כָּל סַרְעַפִּים וְכָל הִרְהוּרִים · נִלְאִים
לָשׂוּם בּוֹ שִׁיעוּרִים ; מִלְּשַׁעֲרֵיהוּ וּמִלְּהַגְבִּילֵהוּ ·
מִלְּהַאֲרִיהוּ וּמִלְּפַרְסְמֵיהוּ ; בְּכָל שִׂכְלֵינוּ חִפַּשְׂנוּהוּ ·
בְּמַדָּעֵיהוּ לִמְצוֹא מַה הוּא · לֹא מְצָאנוּהוּ
וְלֹא יְדַעֲנוּהוּ · אַךְ בְּמַעֲשָׂיו הִכַּרְנוּהוּ ; שֶׁהוּא
לְבַדּוֹ יוֹצֵר אֶחָד · חַי וְכָל יוּכַל וְחָכָם מְיוּחָד :
כִּי הוּא הָיָה לְכָל קֹדֶם · עַל כֵּן נִקְרָא אֱלֹהֵי קֶדֶם ;
בַּעֲשׂוֹתוֹ בְּלִי כָּל מְאוּם אֶת כֹּל · יָדַעְנוּ כִּי הוּא כָּל
יָכוֹל ; בַּאֲשֶׁר מַעֲשָׂיו בְּחָכְמָה כֻּלָּם · יָדַעְנוּ כִּי
בְּבִינַת פְּעָלָם ; בְּכָל יוֹם וָיוֹם בְּחַדְּשׁוֹ כֻּלָּם · יָדַעְנוּ
כִּי הוּא אֱלֹהֵי עוֹלָם : בַּאֲשֶׁר הָיָה קוֹדֶם כֻּלָּם ·

ידענו 2 ד

יְדַעְנוּהוּ כִּי חַי וְקַיָּם לְעוֹלָם׃ וְאֵין לְחַרְחֵר אַחַר יוֹצְרֵינוּ · בְּלִבֵּינוּ וְלֹא בְּסִפּוּרֵינוּ׃

שאין שבל נופל על הנשמה עניני' עליונים נופל גם כן חכמ' ובתחבולו' נופל איך וכמ' ועירשר כלומר אין לו מחלוקת ושנוי ושפל פיכור כי שהוא יחיד נפרד מכל והכי פי' ולא חבר תמתק מסייעו ואין שייך בו לומר אור וגם אופל מראם וכבע שם שבע אמרו רבותינו עקיבא אומר מראות נגעים לו וצריך ם מתניתין דתנן מראות נגעים שתי' שהן ארבע ומשני במשנה לא חשיב פתוכי פי' עירוב סב' אע"ג דכמה מיני נגע יש לא חשיב אלא שם ושבע כך פי' רא"ה בספר ה האמת' לבן שחור ירוק ירקרק אדום תכלת פני הלזמה תכלת כעין רקיע ירוק כעין שעוה ושבע הם הטבע חם ולח קר ויבש חשיב להוא אחד ושבע הרגשות ר ריח טעם מישוש ושמיעה גם כן כמו אחד והרי שניה ושינוי טבע הגוף הנא בתקרא הרי ג' וטבע שינוי הדעת כמו כעס ושחוק ויתר דומיהן הרי ד' וטבעי כלי העיכול לדחות המותרות לאחר שנתעכל ששה ושבע כלי המזון לקבל המאכל חמשה וטבעי כלי הזרע להוליד כדומו לו ו' אלא רק חשיב כללי מראות פשוטים והם ששה ם ושחור א' לבן ב' אדום ג' ירוק ככרתי ד' תכלת כעין רקיע ה' ירוק כעין שעוה ו' דגן כמה מינים טבעים יש ולא חשיב הכא רק שבע מיני כללי טבעי ואילו הן טבעי יסודו' חם ולח קר ויבש שהם טבע ומשום חשיב גם כן אחד הרי כאן שני' וטבע שינוי הדעת כמו הכעס והשחוק ודומיהן הרי ארבע וטבעי כלי המזון לקבל ם המאכל הרי חמשה וטבעי כללי העיכול לדחות המותרות לאחר שנתעכל ששה ו וטבעי כללי הזרע להוליד כדומו לו ז' לבן "כבוכות פי' כבוכים אך ממעשיו ה הכרנוהו שהוא לבדו חי אחר כל וכ"ל יכ"ל אחז"ל כל הגוף מקבל הדיבוק ופירוד והם שני הפכים ואין הטבע להיות יחד לבלתי מחבר גם גוף ודעת שני הפכים וצריכים מחבר וכל תלוי ודומיהם אי אפשר לומר בהן אחד יחיד ומיוחד כי חידים אלה נמצאים לרוב על כן הסכימו חז"ל אשר דבריו אילו חלילה לאומר' כלפי מעלה שיהא הוא כבעל גוף ואחז"ל הוא בכל וחוץ לכל לאין סוף ודימו אליו בקנת הנשמה שאינה' כי אם שכל אחרי הפרדה מן הגוף ואין שכל דומה הי' יתברך ואין חילוק בין בשכלי' כי אם מדרגה למדרג' וכן הם' בלתי גוף אי אפשר לומר שנים דאם באחד קודם וגדול במעלה השני למטה ממנו אלא ודאי העליון לבדו הוא אלוה ואין צריך לכלו' אפי' לנשמה כמ' לגופיה

לְמַמַּשׁ וְגוֹרֵשׁ לֹא נְשַׁעֲרֵיהוּ · לְטָפֵל וְתוֹאַר לֹא נְדַמֵּיהוּ׃ לֹא נַחְשְׁבֵיהוּ לְעִקָּר וְנִצָּב · וְלֹא לְכָל אוֹן וּלְכָל נִקְצָב׃ כָּל הַנִּבְרָאִים וְהַנִּשְׂכָּלִים · וְהַמֻּרְעָים בְּעֹשֶׁר בְּלוּלִים׃ וְשֶׁבַע בְּמִיּוֹת ר

וששת

וְשֵׁשֶׁת נְדוֹת · וְשָׁלֹשׁ גְּזֵרוֹת וְעִתּוֹת וּמִדּוֹת ׃ חֵן
בַּבּוֹרֵא אֵין גַּם אֶחָד · כִּי הוּא בְּרָאָם כֻּלָּם בְּאֶחָד ׃
כֻּלָּם יִבּוֹלוּ עֵת יַחֲלוּפוּ · הֵם יֹאבְדוּ אַתָּה יָסוּפוּ ׃
אַתָּה תַּעֲמוֹד וְתִבְלֶה כֻּלָּם · כִּי חַי וְקַיָּם אַתָּה לְעוֹלָם ׃

למומש מתשאת ונודש מידה נדושה ויש גרסינן ואדש והכל אחד ל
לשון כבור המתכנס על שפת הכלי כשמודדין התבוא' יקרא אדש
על שם שדשין ודוחקין אותה גובה התבואה עד שנכנס תוך הכלי' לטפל לשון חבר
לטפל לתואר לפי שהוא יחיד ואין דומה לו לעיקר כינה עיקר שורש כינה הנטיעה
ויטע תרגום ונכנ לא למין ולכל אין פי' כל דבר מין ומין בפני עצמו קרוי מין כמו
למיניהו און לשון כח כל הבראים והשכלים כעשר כלולים וכו' כל דבר נופלים ש
שייך לומר נודש מה שאין כן בו ית' כל דבר הנודע הן בראיה הן בשכל עשר
המה ואילו הן עיקר תואר וא"ש מקנה זמן מכון פי' מקום וטפל מסמך מן
קניין אעפי' שהכל שלו אין שייך קנין אלא בדבר הנפסד מן הדבר וכל העולם כולו
שלו בשוה ומה שכתוב עם זו קנית אין זה מגדו אלא כפי הבריאה מגידכו פועל
אין פעולה נופל אלא על הטורח ועושה דבר מדבר אבל הוא ית' ברא כל במאמר
ר"ל בחפצו פעול אין צריך לומר כי אפילו לנוצרים הוא פשוט ושבעכיתות לשון
כמה אילו הן כמה גבהו כמה עמקו כמה מזרחו כמה מערבו כמה צפונו כמה
דרומו וכמה המקום עצמו ושש צידות גם אין לומר עליו שהוא בד למטה או ל
למעלה או לארבע רוחות הרי ו' צידות צידה עמידה חסרון יתרון כיון והנפסד
שאם היה בד ממקום זה למקום אחר לא היה מלא כל הארץ כבודו ושלש גזירות
ועיתות ומידות פי' שלש קאי על כולם שלש גזירות שלש עתות שלש מידות ג' ג
גזירה השייך לומר עליו כמדקדקים אמר תיבה זו מגזירה זו ועל כל דבר שייך לומר
גזורה אילו או יש לומר עליו שהוא נמצא או אין בשאיננו וכעדר מציאתו או אפשר
ר"ל איננו מחויב ומוכרח להיות אפשר שיהיה או אפשר הוא שלא יהיה אבל בבורא
יתברך אין שייך לומר עליו אחד משלשתן כי אפשר אין שייך עליו כי הוא מחויב ב
בהכרע להיות שאם ח"ו נעלה בדעת שאיננו אז יבטלו כל הנמצאים וכ"ש שאין
שייך לומר אין ח"ו שאין מצוי גם אין שייך לומר עליו יש כי יש שייך לומר על דבר ש
שהוא עב או דק שיושג בשכל אבל דבר שהוא דק מן הדק ואינו מושג בשום ענין
לדעת מהו אין שייך לומר יש לשלש עתות שהם עבר הוה ועתיד אילו שלשה אין
שייכים עליו רק על דבר שהוא בפועל תמיד שייך לומר עליו זמן כגון זה כדבר ה
היה בזמן העבר והוה ועתיד אבל הש"י בפועל תמיד אין שייך לומר עליו עבר או
הוה או עתיד ואין נופל עליו זמן ושלש מדות גבוה ואורך ורחב וכבר אמרנו ש
שאין לומר עליו גוף ועל"כ מסיים הן בבורא אין גם אחד פ"א ג' גזירות פי' כ
בגזירות עליו קודם שנברא ואחר שנברא ובשיתות ועיתות פי' פעמים כך פעמים
כך אין לומר עליו לא אין ולא יש לא אין שהרי הוא מצוי בודאי ולא יש שהרי אין
הוא מתכו דבר עלכן קראוהו בעלי הקבלה לא יש ולא אין ·

ד ג אתה

אתה לְבַדְּךָ יוֹצֵר כָּל הוּא · לֹא יְדַמֶּה מַעֲשֶׂה
לְעֹשֵׂיהוּ ; כָּל הָאֲרָצוֹת לֹא יְכִילוּךָ ·
וְשָׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ ; אֶת יְחִילוּ מַיִם חַיִּים ·
מִפָּנֶיךָ אֱלֹהִים הַיִּים ; רָעֲשָׁה אֶרֶץ וְנָסוּ מַיִם ·
וְנָטְפוּ מִן הַשָּׁמַיִם ; רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמַּיִם ·
נוֹטֶה לְבַד שָׁמַיִם ; עָשִׂיתָ כָּל חֶפְצְךָ לְבַדֶּךָ ·
וְלֹא נִצְרַכְתָּ עֵזֶר נֶגְדְּךָ ; סוֹעֵד וְאֵין מִי יִסְעָדְךָ ·
הַכֹּל מִמְּךָ וּמִיָּדְךָ ; בְּכֹחֲךָ אָז כֵּן אַתָּה יְדַעְתָּה ·
וּלְעוֹלָם כָּל בְּכוֹרְךָ אַתָּה ; לֹא יָעַפְתָּ וְלֹא יָגַעְתָּ ·
כִּי בִמְלַאכְתֶּיךָ לֹא עָמַלְתָּ ; כִּי בִדְבָרְךָ כָּל יְצוּרֶיךָ :
וּמַעֲשֵׂה חֶפְצְךָ בְּמַאֲמָרֶיךָ ; וְלֹא אִחַרְתּוֹ וְלֹא
מִהַרְתּוֹ · הַכֹּל עָשִׂיתָ יָפֶה בְּעִתּוֹ ; מִבְּלִי
מְאוּמָה כָּל יָצַרְתָּ · וְאֶת הַכֹּל בְּלִי כְלִי פָּעַלְתָּ :
וְעַל לֹא יְסוֹד כָּל יָסַדְתָּ · בִּרְצוֹן רוּחֲךָ כָּל ת
תָּלִיתָ ; זְרוֹעוֹת עוֹלָם אֶת כָּל נוֹשְׂאוֹת · מֵרֹאשׁ
וְעַד סוֹף וְאֵינָהּ נִלְאוֹת ; בְּעֵינֶיךָ לֹא דָבָר ה
הִקְשָׁה · רְצוֹנְךָ כָּל דְּבַר רוּחֲךָ עוֹשָׂה : מִפְּעָלֶיךָ
לֹא דִמִּיתָ · אֶל כָּל תֹּאַר לֹא שִׁוִּיתָ ; וְלֹא
דִּמִּיתָ פְּעָלֶיךָ · אֶל תֹּאַר כָּל מְלַאכְתֶּיךָ ; וְלֹא
קָדְמָה לִמְלַאכְתֶּיךָ מְלָאכָה · חָכְמָתְךָ הִיא
בְּכָל עֲרוּכָה : לִרְצוֹנְךָ לֹא קָדְמוּ וְאֵחֲרוּ ·
וְעַל חֶפְצְךָ לֹא נוֹסְפוּ וְחָסְרוּ ; מִכָּל חֶפְצְךָ לֹא
שָׁכַחְתָּ · וְדָבָר אֶחָד לֹא חִסַּרְתָּ ; לֹא הֶחְסַרְתָּ
וְלֹא הֶעְדַּפְתָּ · וְדָבָר רַק בָּם לֹא פָּעַלְתָּ ;
אַתָּה תְשַׁבְּחֵם וּמִי תַתְעִיבֵם · וְשֶׁמֶץ דָּבָר לֹא
נִמְצָא

נִמְצָא בָּם ׃ תְּחִילַּת בְּחָכְמָה עֲשִׂיתָם ׳
בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת כִּלִּיתָם ׃ מֵרֵאשִׁית וְעַד אַחֲרִית
עֲשׂוּיִם ׳ בָּאֱמֶת וּבְיוֹשֶׁר וּבְטוּב רְאוּיִם ׃ ח
חִקַּדַּמְתָּ בְּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ ׳ רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ ׃
כִּי עַל רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ ׳ הֲלֹא מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ ׃
וְעַל כָּל חַי הֵיכַן לְכַלְכֵּל ׳ לִפְנֵי אוֹכֶל תִּתֵּן אוֹכֶל ׃
וּמָעוֹן וּמָכוֹן תַּעֲשֶׂה בְּפִי כָּל ׳ צָרְכֵי חֵכָל ב
כַּאֲשֶׁר לַכֹּל ׃ שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים ׳
הֱכִינוֹתָם בָּאַחֲרוֹנִים ׃ אָז עָטִיתָ אוֹר כַּשַּׂלְמָה ׳
אֹהֶר מְאִירוֹת מִמּוּל שַׂלְמָה ׃ בְּטֶרֶם כָּל הַיְצוּר
מֵאוֹר גָּדַלְתָּ ׳ וְאַחַר כָּל מְאוֹר נִתְגַּדַּלְתָּ ׃ אָז
בְּאֵין לְבוּשׁ הוֹד וְהָדָר לָבֵשׁ ׳ עַד לֹא אוֹרֵג גֵּאוּת
לוֹבֵשׁ ׃ אוֹר בַּשַּׂלְמָה וּכַמְּעִיל עוֹטֶה ׳
שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה נוֹטֶה ׃ עָשִׂיתָ בָּם לְאוֹרִים דְּרָכִים ׳
רָצוֹא וָשׁוֹב בְּנַחַת מְהַלְּכִים ׃ הִבְדַּלְתָּ בֵּין מַיִם
לְמַיִם ׳ בִּמְתִיחַת רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם ׃ מְזוֹנוֹת
מְעוֹנוֹת לְשֶׁרֶץ מַיִם ׳ וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל פְּנֵי
רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם ׃ עֵשֶׂב וְחָצִיר לְבַשֵּׂר אֲדָמָה ׳
מַאֲכָל לְחַיָּה וּלְכָל בְּהֵמָה ׃ בְּקֶרֶן שָׁמֶן גַּן
נָטַעְתָּ ׳ אֶל הָאָדָם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ ׃ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ
עָשִׂיתָ לוֹ ׳ דֵּי מַחְסוֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ ׃ כֹּל
מַעֲשֶׂיךָ בְּיָדוֹ תַּתָּה ׳ וְתַחַת רַגְלָיו הַכֹּל שַׁתָּה ׃
לְהַעֲלוֹת מֵהֶם בָּקָר וָצֹאן ׳ עַל מִזְבַּחֲךָ יַעֲלוּ
לְרָצוֹן ׃ עָשִׂיתָ לוֹ כְּתֹנֶת לְשָׁרֵת ׳ לַחֲרוּת
קֹדֶשׁ וּלְתִפְאֶרֶת ׃ שַׂמְתָּ בְּקִרְבּוֹ חָכְמַת אֱלֹהִים ׳
לא 4 ד

ליום חמישי

כי יצרת לך בצלם אלהים : לא מנעת על פני
אדמה · וצרכי אדם וכלם בחכמה : מה
מעשיך מאד רבו וגדלו · ושמך יי כלם י
יהללו : רבו וגדלו מאוד מעשיך · יודוך
יי כל מעשיך : כל פעלת למענך · ולכבודך
כל קניניך : ועל כל פועל תהלה ערוכה ·
חסידיך בכל עת יברכוך :

ברצון רוחך כל תלית' בחנינה אר' אסי אוי להם לבריות שרואים ואינו · יודעים מה הם רואין עומדים ואינו יודעי' על מה הם עומדים הארץ על מה היא עומדת על העמודים שנ' המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה · יתפלצון עמודים על המים שנ' לרוקע הארץ על המים מים על ההרים שנ' על ההרים יעמדו מים הרים על הרוח שנ' כי הנה יוצר הרים ובורא רוח רוח על ה הסערה שנ' רוח סערה עושה דברו וסערה תלויה בזרועו של הק'בה שנ' ומתחת זרועות עולם וחכמים אומרים על י'ב עמודים שנ' יצב גבולות עמים למספר בני ישראל ויש אומרים על ז' עמודים שנ' חצבה עמודיה שבעה ר' שמעון בן אליעזר אומר על עמוד אחד שנ' צדיק יסוד עולם אמר רב יהודה שני רקיעים הן שנ' הן לי' ה השמים ושמי השמים ר'ל אומ' ז' ואילו הן וילון רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות וילון אינו משמש כלום אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית ומחדש מעשה ב בראשית בכל יום וכולם יליף להו מקרא פי' אין עומדים וכמלא כל העולם תלוין בזרוע של הק'בה כמגן על יד גבור שנ' ומתחת זרועות עולם זהו ברצון רוחך כל תלית' זרועות עולם פי' כי כל דבר תלוה על בלימה כפי טבע היסודות הוא כך כל דבר כבד חוזר לארץ וכל דבר קל חוזר לקלותו לטבעו למקומו ומכח הכוחות ש שנתן הש"י להם אי אפשר שיפול מהם שום דבר וגם העולם בכללו אי אפשר שיפול שהרי חוץ לעולם אי' מקום שיפול שמה אל כל תואר לא שוית שנ' לא דרכיכ' דרכי בכל ערוכה בכל מעשה בראשית בראה חכמת' וכן לו כוספו קאי כתי' אמעשה בראשית לא הצדפת' חי' לכך כתיב לא תוסיפו ולא תגרעו אתה תשבחם שנ' ו והנה טוב מאד כמו שנ' ביום עשות יי' אלהי' רחמים ודין לבני אוכל תתן אוכל אוכל האדם טעמו למטה אוכל המאכל טעמה למעלה כמו אוכל בערים נ' יתים הראשונים הבינות לאחרונים שהרי בראשון הבדיל בין יום ולילה בשני ברא המים לשתיה בשלישי ברא המאכל שנ' תוציא הארץ דשא אור בשלמ"ה זו תורה מקום גבוה כמו כרם היה לידידי בקרן בית שמן פי' אדם הראשון בצלם אלהים בבר כ ברשתי שאין להם דעות ותואר בדעת השוטים והטועים ואין ידוע אצלם שיש ה הפרש בין תואר ובין צלם די מתחברו זו מעה ושלחן יחבר לו זו אשה ד"א לעצם

אעשה לו לעולם לו' לדיקים כאברהם לכן דע שלשון תואר נופל על הכרת הגלם שכ' ורחל היתה יפת תואר וגלם נופל על עיקר הדבר שכ' גלמם כעיר תבזה וכשמת האדם היא עיקר ועליהם כאומר בגלם אלהים הכשמה דומה ליוצרה שאינה גוף רק שכל וחכמה ולכך הקדים המשורר על האדם שתת בקרבו חכמת אלהים ונותן טעם למה כי יצרת בגלם אלקים

ליום השבת

אַיֵּי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ · יוֹם הַשַּׁבָּת עַל
כֵּן בֵּרַכְתָּ ; וְעַל כָּל פּוֹעַל תְּהִילָּה
עֲרוּבָה · חֲסִידְךָ בְּכָל יוֹם יְבָרְכוּבָה : בָּרוּךְ
יְיָ יוֹצֵר כֻּלָּם · אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם ;
כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ ' רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ ;
וּבְמִצְרַיִם הִפְלֵיתָ ' לְהוֹדִיעַ כִּי מְאוֹד נַעֲלֵיתָ ;
עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם ' שְׁפָטִים גְּדוֹלִים
וּבֵאלֹהֵיהֶם ; בְּבָקְעָהּ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ ·
יַד הַגְּדוֹלָה וַיִּרְאוּ ; נָהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לָךְ '
שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלָךְ ; וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן
הַשָּׁמַיִם ' וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מַיִם ; יָדַעְתָּ
לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר ' בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר ;
הִתָּח לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם ' וּבְעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר
מַיִם ; תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים ' יָרְשׁוּ
אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים ; בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים
וְתוֹרוֹת ' אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת ; וַיִּתְעַדְּנוּ
בְּמִרְעֵה שָׁמֵן ' וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן ;
בְּנוּחָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ ' וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ ;
וַתֹּאמַר פֹּה אֵשֵׁב לְאוֹרֶךְ ' יָמִים צֵרָה בְּרֵךְ
אֲבָרֵךְ : כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק ' אֵת כֹּהֲנֶיךָ
ח ילבשו

יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק׃ וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ
לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ
כַּבְּדוּ וְהוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ׃ הֱטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים ·
כֵּן תֵּטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים׃ יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ ·

אז ביום השביעי כחת אין שייך לומר למעלה כוח ממלאכה כי הכל ברא ב במאמר חסכו אלא ר״ל פסקת על כן ברכתו שכ׳ ויברך את יום השביעי באורך ניה לשון יונים וכעבר אחר לשון מזון דנן שמים זה המן ברכו בלחם ה המשנה ובלחם הבכיר לשו׳ לחם חם כיו׳ הלקחו ולחם סכנים חם כיו׳ כיה עפה לכך דמו עפ״ח עוב פת חרינה וגו

כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ׃ אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת
וּלְהֵטִיב· וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵטִיב׃ יְיָ
תִּבָּנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא׃
וְקֶרֶן בְּנֵי תַצְמִיחַ בָּהּ׳ וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ ב
בְּקִרְבָּהּ׃ זִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבַּח· וְכִימֵי
קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה׃ וּבָרֵךְ עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ״
כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ׃ וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה
חֶפְצֵינוּ׳ הַבֵּט נָא עַמְּךָ כֻּלָּנוּ׃ בְּחַרְתָּנוּ לִהְיוֹת
לְךָ לִסְגֻלָּה· עַל עַמְּךָ בִּרְכָתֶךָ סֶלָה׃ וְתָמִיד
נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ· וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ׃
וּמִבִּרְכוֹתֶיךָ עַמְּךָ יְבֹרַךְ׳ כִּי כָל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ
מְבֹרָךְ׃ וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בוֹרְאִי· וַאֲבָרֶכְךָ
כָּל יְמֵי צְבָאִי׃ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ לְעוֹלָם מִן
הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם׃

באשר ששת ששון ישמח אין שייך לומר עליו אלא התראה בכו שיתתכם ככתוב ברוך יי׳ אלהי ישראל מן העולם עד העולם ויאמרו כל העם אמן עבה דכיאל ואמר ליהוי שמיה אלים מבורך מן עול׳ עד עלמא ועד עלמיא די חכמתא וגבורתא דילי היא וכא׳ ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בכי חשבנים שרביה הודיה פתחים קומו ברכו את את יי׳ אלהיכם מן העולם עד העולם ו לעינ׳

ויברכו שם כבודך שהוא מרומם על כל ברכה ותהלה ונאמר ויברך דוד את י"י
לעיני כל הקהל וי"ד בא"י אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם החסיד רבי יודה
ז"ל ועתה הוסיף רבי שמואל ז"ל אבניים ומדות ורמז פירש על זה שאי אפשר ש
שיטעו' בו יודעי היחוד והיה אפשר לי לעשות רק כאשר צוו ז"ל אין דורשין במעשה
בראשית לשנים ובמרכב' ביחיד אלא מוסרים לו ראשי פרקים ומבין מתוכו מדעתו
ואמר אר' אסי אין מוסרין סיתרי תורה אלא למי שיש בו ה' דברי' יועץ
וחכם חרשים ונבון לחש ומברם יודע כהן שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים ו
וחכם זה המחכם את רבו חכם חרשי' שעה שפותח כעשה הכל כחרשי' ונבון מ
מבין דבר מתוך דבר לחשי זה שראוי לו למסור סתרי תורה שנתנו בלחש הרי שלא
מעבוהו אלא מפני שהוא קודש הקדשים ולא כל הרוצה ליטול את השם ראוי ליטול
והלה כא את אשר כתב החכם המקובל שליפי לאליהו הרמ"בן ז"ל בתחילת סיפרו
שסמו כתר שם טוב שחבר והבין: תביא אשר אני כותב בסתרי תורה שלא יושגו כ
בשום שכל ובינה זולת מפי מקובל וחכם כי לא תבואהו בו בסברות וידברו על י'
סרה לא יוכלו כפרה עד כאן לשונו וחה לי שלשים שנה חי השם לא מצאתי ש
שהיו מקובלים כדי בורכם לכן אי אפשר לי רק לרמוז ולפרש רק מעט כאשר א
אמרו המסורר במבעו דיתו אותך ולא כפי ישך ובזה שתכלל עצתו על כל השיר כ
כולו תם ונשלם:

בכתוב בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ: עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּילֵהּ הִיא׃ וְנֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה׃ וְנֶאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ: וְנֶאֱמַר וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם:

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶעֱרוֹג ׳
כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג ׃
נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ ׳ לָדַעַת כָּל רָזֵי
סוֹדֶךָ ׃ מִידֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ ׳
הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ ׃ עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ
נִכְבָּדוֹת ׳ וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת ׃
אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ ׳ אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ
וְלֹא יְדַעְתִּיךָ ׃ בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ ׳
דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ ׃ גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ ׳
כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ ׃ דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא
כְּפִי יֶשְׁךָ ׳ וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ ׃

אנעים זמירות ושירים אארוג לשון ארינה מה אורג זה כל כית' וכית' מכרך לבנד גדול כך כל שיר מכטרף לשבח גדול מפי המלאכים לעשות ממנו כתר ומלבוש לכבוד שכ' י"י גיאות לבש לבש ב' גיאות לשני לבושים כ כשמלאכים מפארים שמו י"ת אדמך אכנך פי' אי אפשר לידע ולהשיג כי אם על ידי כינוי אדמך פי' אני מדמה אותך לכמה דמיונות כמו י"י איש מלחמה ועתיק י יומין יתיב דודי צח ואדום אכנך לשון כנוי שם כמה שמות ככוייס אכנה לך כ כמה מלך אביר שליט אדון וכו' ולא ידעתיך אבל שם הראוי לכבודך לא ידעתי כנוי לתוקף פעולתיך כלומר כתבו לך כפי החזקים שבכל בריותיך אריה גבור בחיות ככוי שמך אריה שאג מי לא ירא י"י כאריה שאג אם לוהטות הכל וכנוי שמך בו שכ' כי אש אכלה הוא וכסכה רבות ולא כפי ישך כלומר אע"פי שדימו אותך בחוזק ו ותקיף אינו כפי מה שיש בך כי גבורתיך נבורה מכולם וישווך לפי מעשיך השוו אותך לפי מה שראו אותך בכמה דמיונות אתה אחד הנך אחד בכל דמיונות הרי התבלל החכם שאי אפשר לחכם להטעות בדבריו ומעתה ידיע כי הכל דמיון ומשל וידיו לו רב גדולים הושיע לו ומתעלה ומה שאמר בחרות ביום קרב פי' ביום מ מלחמות ישראל על זה המשיל ידיו רב לחכם כובע ישועה והושיע לו קאי על ישראל

הַמְּשִׁילוּךָ בְּרוֹב חֶזְיוֹנוֹת ׳
הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת ׃

ריחזר

וַיֶּחֱזוּ בָהּ זִקְנָה וּבַחֲרוּת ׳
וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת ;
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב •
כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת וְיָדָיו לוֹ רָב ;
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ ׳
הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ ;
טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא ׳
וּקְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה ;
יִתְפָּאַר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי ׳
וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי ;
כֶּתֶם טָהוֹר פַּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ ׳
חַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ ;
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה ׳
אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה :
מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בַחֲרוּת ׳
קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת ;
נְוֵה הַצֶּדֶק בֵּית תִּפְאַרְתּוֹ •
יַעֲלֶה נָא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ ;
סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת ׳
וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת ;
עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם ׳
מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם ;
פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו ׳
קָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו ;
צַח וְאָדֹם וּלְבוּשׁוֹ אָדוֹם •

ח 3 פורח

פּוֹרֵחַ בְּדַרְכּוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם ׃

חמשילוך ברוב חזיונות דבר זה אינו מתם אלא הכל כפי ערך תראה ה
הנבואה ומראה הנבואה אינה ראייה ממשית רק דרך משל כ
כמו שאמר כבר ברוב חזיונות ישועה בראשו שנ' והמתנשא לכל לראש **טללי אורות**
ראשו פי' כמלא פ"ה אם תשובו יש בידי שכר והרבה טובות להביא עליכם **רסיסי**
לילה פי' גם יש בידי הרבה פורעניות שדומין למטר הלילה לעוברי עבירה אם לא ת
תשובו ותשלו' הטוב הביא על המלחמו' לפי שבזכות או בחובה תלוי ובחוב' **יתפאר כי**
בכנף אחד יש במדר' שם כנפי' לאחד ובכל יום מעוררי' המלאכי' כל אחד וש"ה ישראל אשר
בך אתפאר ובשב' אחר מלאך לו להש"י אילו ברית לי עיד בכנף היית מעורר בשב' ומשיב
לו הש' יש לי עוד בכנף בשב' בארץ וזהו ישראל שנ' מכנף הארץ זמירות שמענו לעטרת
בני רצון כמו שנ' על מנח שם קדשו לפי הרמז היא הי"ד של שם המיוחד שרומזת
לחכמה שהיא דוגמת מנח דרך משל אבל דרש לה בנ"ר פי' זאת תהיה **פו דמות**
ראשו והוא שכל הפועל המשפע לנביאים ולמלאכים כתב פי' אילו דברי תורה ראשו
זה התורה **וחק** עליו שם בן ד' יתברך ויתעלה להודיע למבינים שכל מי שירמח
להם באות השוא הוא רצונו ה' יתברך לעד בנינחות ובתמידות **וחק על מנח שם**
קדשו לפי הרמז היא יוד של שם המיוחד שרומזים לחכמה שהיא דוגמא מנח דרך
משל אבל לפי המשל שמבואר דרש ליה בנ"ר כ"פ זאת תהיה ראשונה **חורה כתם**
פו אילו דברי תורה **קווצותיו תלתלים** זה סרגול שחורות כעורב אילו האותיות ו
והנה המנח סמך אחר התחלת הראש וכאשר התחיל התורה ואמר אנכי יי' אלהיך
חהו שאמר וחק על מנח שם קדשו **מחלפות ראשו** על שם שהשער משתבה לזקנתו
ללבן נקרא מחלפות עוד כמו מחלפות ראשו כשמשו' פי' שער **אמתו עיטרה לו עטרה**
שנ' בעטרה שעטרת לו אמו ותפר' חכמים ז"ל על כנסת ישראל **כוה הבדק זה י**
ירושלים בית תפארתו זה בית המקדש על ראש שמחתו שנ' אם לא אעלה על י
ירושלים על ראש שמחתי **בידו עטרת** פי' שעטרה בתפילין **כבי תפארתו** פי' זו דרך
השוה **עתופים** ישראל שנקראו עתופים מבטן עבדם לשון קשר **פארו עלי** זה
תפילין שנ' פארך חבוש עליך **פארו עלי** שיחודו ואהבתו ומופתיו כתובין התפילין ע
עלי ופארו עליו דאמר בברכות דקודשיה בריך הוא מאי כתי' בהו מי כעמך ישראל
ומשל הוא כי עבות תפילין כיתן לבו לאות ולזכרון יחוד שמו של הקב"ה **והנה הו'**
מודד מדה כנגד מדה ועתה פי' המשל כך אם תשימו זכרונכם ודעתכם כנגדי
לטובה גם הוא יזכרכו לטובה **וקרוב אלי** בודאי שנ' קרוב י' לכל קראיו לכל אשר
יקראהו באמת כלומר רק שיקראו אל השם האמת היחיד ולא על הדמיונות כדפיר' כ
כח ואלו' משל הוא כגנ' רחמי' ודין ללבושו אלו' פור' בדרכו שב מדוע' אדו' ללבושך

קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לְעָנָיו · תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו ׃
רוֹצֶה בְּעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר ·
יושב

יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר ׃
רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ ׃
דּוֹר וָדוֹר דְּרוֹשׁ עַם דּוֹרֶשְׁךָ רֹאשׁ ׃
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ ׃
וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ ׃
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת ׃
וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת ׃
תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ ׃
כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ ׃
בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר ׃
מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר ׃
וּבְבִרְכָתִי תְנַעַנַע לִי רֹאשׁ ׃
וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ ׃
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ ׃
כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ ׃

קשר תפילין הראה לעניו שנ' ואמר אעביר כל טובי על פניך וגו' עד ו
וראיתי את אחורי כדמתרגמינן תרגום דמתניה פי' אחר מסיכם ר
ראשונה הראהו שהשיג עולם העליון והאמצעי והתחתון וזו כלל כל הנברא שהוא ש
טובה של הק"בה שנ' וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד ועל זה רומז
לו קשר תפילין שבעורף שהוא מרובע בכלל כל חהו סוד המרכבה כולם שהחיות
מרובעות וקשוריה קלתם אל קנתם תמונת יי' כנגד עיניו שנ' תמונות יי' יביט ו
ותמונה כופל אפילו על דבר שנראה בחלום שנ' בשעיפים מחזיונות לילה בנפול תרדימו'
עד עמד כנגדי לא אביט מראהו ותמונות כנגד עיני ואותו תמונות רק היא בהבנת
הדמיון תכ"ס על הבנת השכל כנבואה דברך את"ת ס"ת בראשית ברא אלהים
את תנת קורא מראש יתפלל אליו כי ברא פעלו בתחיל' תהילתי תהא לראשך עטרת ולפי
פשוטו נאמר על התפל שהתפלל עומד אחר המרכב' וכותל תפילתן של ישראל ומשביעי'
והולכי' לראש הכבוד ותפל הוא אשר אין גשמי מורכב בכמה מיני הרכבות אין שייך לחבר
לפשוט תכל פשוט כי אם על ידי אמצעי ממדריגה למדריגה יוסר לשון שיר ב
בברכתי תנענע לי ראש נאמר על תפל דאר"ל פעם אחד נכנס ר' ישמעאל כ"ג ל
לפני ולפנים עד ונענע לי ראש כלומר הודה לדברי כי כך נכו לנענע ראש כשמודים
בדבר

במדבר והנה לא קם נביא אחר מלאכי הנביא ולא יקום עד משיח ובודאי ר' ישמעאל
לא נביא היה לכן אי אפשר לפרשו כפשוטו אלא דמות מלאך ראה או בחזיון רוח ה
הקדש בחלום ראה ר' ישמעאל כ"ג כן ונדמה לו כאילו ראה בקדש ברוך הוא
כלומר תמ נת של הק"בה כה אמר המחתן טביומי ז"ל
תנצבה תם ונשלם שבח
לבורא עולם :

תם ונשלם תהלה לבורא עולם
שיר היחוד כהלכותיו מסודר
כסדר קצת מקומות
שנוהגים לקרות
אותו בכל
יום ויום :

SHIR HAYIḤUD

SHIR HAYIḤUD

THE HYMN OF DIVINE UNITY

WITH THE KABBALISTIC COMMENTARY OF
R. YOM TOV LIPMANN MUELHAUSEN

THIENGEN 1560

INTRODUCTION
BY
JOSEPH DAN

JERUSALEM 1981
THE JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY PRESS
THE MAGNES PRESS, THE HEBREW UNIVERSITY

Prepared for publication by
PERETZ TISHBY

©
*By The Jewish National and University Library Press,
The Magnes Press,
The Hebrew University
Jerusalem 1981*

*Distributed by The Magnes Press
The Hebrew University, Jerusalem*

ISBN—965—223—392—7
Printed in Israel

Photo-reproduced by Art Plus and printed by "Ahva" Press, Jerusalem, in a limited edition of five hundred and fifty numbered copies.

This copy is no.

66

INTRODUCTION

"Shir ha-Yihud", "The Hymn of Divine Unity", is a theological poem, composed in Central Europe in the second half of the 12th century by a Jewish theologian or mystic who probably belonged to the sect of the Ashkenazi Hasidim (Jewish-German Pietists). This poem became one of the most famous poetic works to be included in the Jewish prayer-book, and had great impact upon the development of theological poetry in Hebrew. To some extent it can be compared to the famous "Keter Malchut" by Rabbi Shlomo ben Gevirol; both poems gave expression to the deepest religious attitudes found in the Jewish cultures which created them.

"Shir ha-Yihud" is an anonymous poem, even though some editions, including the one reproduced here, attribute it to the leader of the Ashkenazi Hasidic movement, Rabbi Judah ben Samuel the Pious, who lived in Spyer and Regensburg in the second half of the 12th century and the beginning of the 13th (died in 1217). In one of the esoteric theological works of Rabbi Judah, written circa 1200, this poem is quoted, and attributed to a "poet", as if it were an old, well-known work of liturgy (Ms. Oxford 1567, 4b-5a). This could be seen as conclusive evidence that Rabbi Judah did not write this poem, for an author does not, usually, quote his own work in this way. However, the possibility that Rabbi Judah was the author should not be rejected

off-hand. It is a fact that Rabbi Judah insisted, in his ethical works, that books and hymns should be published anonymously, for the inclusion of the author's name in them might cause his descendants to commit the sin of pride. We do not have works by Rabbi Judah signed by him, and it seems that he himself scrupulously observed this maxim, though even his closest disciple, Rabbi Eleazar of Worms, did sign all his work in his full name. In the same theological treatise Rabbi Judah quoted "Sefer Hasidim", his major ethical work, several times, as an anonymous work. However, we do lack a positive indication that proves him to be the author. It seems that by the thirties of the 13th century no clear tradition existed in Germany concerning the authorship of the hymn. In Rabbi Moses Taku's polemical work, "Ketav Tamim", the hymn is mentioned twice and attributed to "Rabbi Bezalel and Rabbi Samuel", and it is evident that Rabbi Moses did not know anything about the author of the work.

The theology of the Shir ha-Yihud is based to a very large extent on the text of Rav Saadia Gaon's "Book of Beliefs and Ideas", but not on the original text (in Arabic) or the standard 12th century translation by Rabbi Judah ben Tibbon, but on an early paraphrase of the work, probably made in the 11th century. This paraphrase transformed Rav Saadia's philosophical treatise into a poetic description of God's greatness, and several passages of such descriptions were included in the "Shir ha-Yihud" almost verbatim. The author in medieval Germany used Saadia's material to introduce to his own community some basic concepts concerning the creation and the nature of God, emphasizing his

remoteness from any corporeal description and insisting especially on the divine immanence throughout the cosmos. Rabbi Moses Taku's criticism of the work concentrated on this aspect of the hymn's theology, for Rabbi Moses objected to the new, philosophical attitude towards God which began to spread in the Jewish community in Germany at that time, mainly through the teachings of the Ashkenazi Hasidim.

The Shir ha-Yihud is the first step in the evolvement of a whole literary genre, which developed in Germany in the 13th century and produced nearly a score of treatises, most of them including the term "Yihud" (divine unity) in their titles. These works, written by the Ashkenazi Hasidim, popularized the theology influenced by Saadia, insisting on divine transcendence and immanence at the same time, rejecting anthropomorphic concepts of God and explaining divine revelation in non-corporeal terms. These works were written in prose, leaving Shir ha-Yihud as one of the very few examples of Jewish theology of this period expressed in poetic form. One more example, however, is published here — a theological poem which was written in a circle of Jewish mystics late in the 12th century, which was included in several works, among them those of Rabbi Elhanan ben Yaqar of London (middle of the 13th century). This poem was probably written in order to serve as a basis for a theological exegesis, for, unlike Shir ha-Yihud, it is brief and cryptic. These two examples serve, however, to demonstrate the role that poetry played in the emergence of Jewish esoteric and mystical literature in Central Europe.

J. Dan